

Emek Stratejisi Üzerine Düşünceler¹

Leo Panitch

Çeviren: Ceren Kalfa

Günümüzde emek stratejisinden söz edebilmek için önce bir takım haklı sebepler ortaya koymak gerekir. “Sınıf analizi” yirmi yıldan bu yana, artık, entelektüeller arasında rağbet görmüyor. “Sınıf siyaseti” ise, giderek politik söylemin ve seçim propagandalarının eksenini dışına çıkarılıyor. Ve şu cümle bize artık her fırsatta hatırlatılıyor: “Sınıf her şey demek değildir.”

Ancak sınıf hiçbir şey de değildir. Sınıf kavramının entelektüel ve siyasi arenalarda marjinalleştirilmesinin yarattığı sorunlar, günümüzün küreselleşme (Amerikan emperyalizminin, finansal pazarların gücünün, kapitalist toplumsal ilişkilerin genişlemesinin, sömürünün yaygınlaşmasının ve toplumsal eşitsizliğin derinleşmesinin toplu adı) koşullarında daha da ciddi boyutlara ulaşmaktadır. “Klasik proleterleşme”ye çok benzeyen süreçler, bugün sözde gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Gelişmiş kapitalist dünyada ise, geleneksel endüstriyel emek gücünün sayısındaki azalma, özellikle hizmet sektöründe, bir çok profesyonel mesleğin proleterleşmesi olgusuna eşlik etmektedir. Rastlantısal, süreksiz ve geçici istihdam şekilleri giderek yayılmaktadır. Tüm bu gelişmeler, gerçekte ancak sınıf analizi yöntemi ile kavranabilecek süreçlerdir; eğer bu başarılabılırsa, sınıf siyasetinin eski formlarının sınırlılığını aşmaya yönelecek yeni emek stratejileri geliştirmek üzere bir zemin oluşturulabilir.

“Sivil toplum” söylemi, soldaki sınıf kavramını yerinden etmek için güçlü bir girişimde bulunmuştur. Bu söylemle, eski sınıf siyasetinden daha çoğulcu ve kapsayıcı bir yaklaşım

¹ Yazının alındığı kaynak: Panitch, Leo (2000), “Reflections on Strategy for Labour”, *Socialist Register 2001 (Working Classes, Global Realities)*, Ed. Leo Panitch & Colin Leys, London: Merlin Press, 2000: 367-392.

- 21 “Cemiyetler demokrasi” literatürü içinde bir grup, sendika ve yerel topluluk kavramlarını evlendirmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de genellikle, “üçüncü sektör” devlete bağlamaktadırlar. Bkz. (Zuege, 2000: 102-105).
- 31 İngilizce’de kullanılan “non-governmental organization” (NGO) terimi, Türkçe’de aslında “devlet dışı örgütler” terimine karşılık gelmektedir. Ancak çeviride, yaygın olarak kullanılması nedeniyle “sivil toplum örgütleri” (STÖ) terimi tercih edilmiştir. (ç.n.)

ortaya konmak istenmiştir. Bu yaklaşım sivil toplumun güçlerini siyasal özgürlük ve ilerici değişimin kaynağı olarak görmektedir. Ancak bu söylemin kapsayıcılık iddiası ironiktir; çünkü emek dışarıda bırakılmaktadır. Sivil toplumun içinde, hiç de özgür ilişkiler içermeyen bir alan olan “işyeri”, bu yaklaşım tarafından incelenmeye değer bulunmamaktadır. Halbuki işyerinde insanlar, kendi boş zaman ve kapasitelerini diledikleri şekilde kullanma haklarını işverenlerine satarak, konuşma ve toplanma özgürlüklerini önemli ölçüde kısıtlayan otoriter bir ilişki içine girerler.² Üstelik, sivil toplum söylemi içinde devletten bağımsız olmaya büyük önem verildiği halde, bu konudaki yazın, son yirmi yılda çeşitli devletler tarafından sendikalara karşı girişilen saldırılar konusunda dikkat çekici bir sessizlik sergilemektedir. –Bu saldırılar örgütlenmeyi zorlaştırmak ve eylem iptallerini kolaylaştırmak ya da grev hakkını sınırlamak hatta tamamen kaldırmak vb. biçiminde ortaya çıkmaktadır.– Öyle ki artık sendikalar, toplanma özgürlüğü güvencesinin altındaki engelleri pek çok çağdaş sivil toplum örgütünden³ (STÖ) daha iyi kavrayabilir hale gelmiştir. STÖ’lerin devlet yardımına muhtaçlıkları, sendikaların bağımsızlıklarını tehlikeye düşüren devlet fonlarına karşı taşıdıkları geleneksel duyarlılıkla ters düşmektedir. (Bu duyarlılık Samuel Gompers gibi radikallikten uzak emek liderleri tarafından bile sıklıkla dile getirilmektedir.)

Adil olmak gerekirse, STÖ’lerin ve yeni toplumsal hareketlerin, (toplu görüşmeler sürecinde sıklıkla kurumsallaştırıldığı üzere) emek örgütlerinin sahip olduğu aıdat toplama kapasitesine sahip olmadıklarını kabul etmek gerekir. Bu olgu, yeni toplumsal hareketleri, düzenledikleri kampanyalara fon sağlama konusunda emek hareketine güvenmeye itmiştir. Şu da bilinen bir gerçektir ki; sendikalar çoğu zaman, finansal nüfuzlarını, bu kampanyaları sınırlamak veya geliştirmek yönünde kullanmaktadırlar. Bu durum emek için yeni bir stratejinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Böylelikle işçi sınıfının bugün –aslında her zaman olması gerektiği şekilde– dönüştürücü bir güç haline gelmesinin kaçınılmazlığı da ortaya çıkmaktadır. İşçi sınıfı içinden sadece reformist ve devrimci hareketler değil, gerici tepkiler de doğmuştur. Ancak, emek hareketinin önemli bir kısmını kendisine katmadığı sürece hiçbir hareketin, radikal bir sosyo-ekonomik dönüşümü gerçekleştirmesi mümkün değildir.

Bu durum bize, Andre Gorz gibi kararlı bir eleştirmenin

gösterdiği tavır değişikliğini açıklayabilir. 1980'lerin başında 'işçi sınıfına elveda' diyen Gorz, 1990'da emek için yeni bir strateji oluşturma düşüncesine geri dönmüştür. -Gorz böylece, 1964'de yazdığı *Emek Stratejisi* adlı kitabında ilk olarak sergilediği tavra dönmüş olmaktadır. -Kampanyaları giderek daha fazla insanın bilinçlenmesini sağlamakla kalmayan aynı zamanda daha geniş ve radikal bir özgürleşme mücadelesi vaad eden yeni toplumsal hareketlerin başarıları, böyle bir tavır değişikliğini zorunlu kılmıştır;

Sendikal hareketin genel toplumsal hareketler içinde en iyi örgütlenmiş güç olması –ve böyle kalacak olması- ona özel bir sorumluluk yüklemektedir. Genel anlamda tüm diğer toplumsal hareketlerin başarı ya da başarısızlığı emek hareketinin başarısına bağlı olacaktır. Sendikal hareketin, onlara karşı olmasına ya da onlarla işbirliği ve ortak eylem arayışı içinde olmasına bağlı olarak diğer hareketler ya solun bir parçası haline gelecek ya da ondan kopacaklar, ya kolektif eylem geliştirmek için birleşecekler ya da şiddet uygulamaya eğilimli küçük azınlık hareketleri olarak kalacaklar. (Gorz, 1989: 231-3).⁴

Emek için yeni bir strateji geliştirmek, emek hareketlerinin kendilerinin de radikal bir biçimde değişmesi anlamına gelecektir. Ancak Gorz şunu görmüştür ki, sendikaların, yeni toplumsal hareketlere yönelik duyarsızlık ve hatta düşmanlıkları, anlaşılabilir ve değiştirilmez bir olgu değildir. Gorz şöyle yazmaktadır: “Diğer sosyal hareketlere ve onların hedeflerine karşı takınacağı tavır, emek hareketinin kendi evrimini belirleyecektir.”

Son yıllarda pek çok farklı ülkede yürütülen grevlerin sayısı giderek artmaktadır. (Bu yazının yayınlandığı 2000 yazında, Arjantin, Hindistan, Kore, Nijerya ve Güney Afrika'da bir çok genel grev sürmekte idi.) Aynı zamanda son araştırmalar, ABD gibi işçi sınıfı kimliğinin tarihsel olarak gelişmediği ülkelerde bile, sınıf farkındalığının arttığını göstermektedir.⁵ Bu olgular yeni emek stratejileri geliştirme açısından elverişli bir dönemde bulunduğumuzu ortaya koymaktadır. Bunlardan çok daha önemli olan gelişme, *emeğin daha kapsamlı bir sosyal aktör olma yolunda değişime uğramış olmasıdır*. Kadınların emek gücüne katılımının yoğunlaşması ve göç eğilimlerinin değişmesi, pek çok ülkede işçi sınıfı kompozisyonunun dönüşmesine sebep oldu. Bu iki etken, işçi sınıfının çeyrek yüzyıl önceki hallerinden, hem objektif hem de subjektif anlamda farklılaşmalarına yol açtı. İşçi sınıfı, elbette ki, her zaman

4| Ayrıca bkz. (Gorz, 1982 ve 1967a). Gorz'un “yapısal reform için sosyalist strateji” düşüncesini ortaya koyduğu çalışma için bkz. (Gorz, 1967b).

5| Örneğin *New York Times*'in 1996'da yaptığı ankete göre, Amerikalıların % 55'i kendisini işçi sınıfı içinde görürken, yalnızca % 36'sı kendisini orta sınıfa dahil ediyordu. Öte yandan *Gallup*'un yaptığı ankete göre, İngiltere'de “sınıf mücadelesi”nin sürdüğüne inananların sayısı 1960'ların başında % 60 civarında iken 1990'ların ortasında % 81'e yükselmişti. Leys ile birlikte yazdığımız bir makalede sınıf farkındalığının yükselişine ilişkin işaretlere biz de dikkat çekmiştik (Panitch-Leys, 1998).

61 Burada ne kastettiğimi anlatmak için kişisel bir anekdotu aktarmak yararlı olabilir. Bundan 10 yıl önce, uçağa Toronto'ya dönerken yanımda oturan bayanla yaptığım sohbet beni çok etkilemişti. Bu bayanla, benim ve onun döneminde Winnipeg'de büyümüş olmanın farkları üzerine sohbet ediyorduk. Ancak ona hayatını nasıl kazandığını sormaya kalktığımda, "size söylemesem daha iyi olur" cevabını verdi. Ona açık fikirli olduğum konusunda güvence verince güldü ve posta işçisi olduğunu söyledi. İşini yabancılara söylemekten çekiniyordu, çünkü karşıındaki kişi genellikle posta işçileri sendikasının yapmakta olduğu grevlerden yakınmaya başlıyordu. Bu bayan grevleri desteklediği için, bu durumda ya bir yabancı ile anlamsız bir tartışmaya girmek ya da yakınmalar karşısında dişini sıkarak susmak zorunda kalıyordu.

farklı öğelerden oluşmaktaydı; burada önemli olan, günümüzde işçi sınıfı kompozisyonunda gerçekleşen değişimin, eski emek hareketlerini ne yönde etkilediğidir.⁶

Soldakiler de dahil olmak üzere çoğu insanın, emek hakkında sahip olduğu imaj, bugün geçersiz kılındı. Feminizm, çevrecilik, hatta eşcinsel aktivizmi, emek hareketi ve söylemi içinde görünür etkilerde bulunmaya başladılar. Hatta pek çok kez bu grupların etkileri sendika eylemlerine yansdı. Elbette, bu değişimler dünya genelinde seyrek örneklerdir. Her ulusal emek hareketi, hatta aynı ulus içindeki her sendika birbirinden önemli ölçüde farklıdır. Cinsiyetçilik, ırkçılık ve homofobi, emek hareketi açısından, hâlâ önemli problemler arasında yer almaktadır. Çevre koruma kampanyaları yüzünden pek çok üyesinin işi tehlikeye giren kimi sendikalarda ise, çevre sorunlarına duyarsızlık hatta kampanyalara karşı düşmanlık yoğun bir şekilde sürmektedir. Günün popüler tartışmalarına ve söylemine uyum sağlayan sendikalarda bile, konu ana önceliklere geldiğinde alınacak çok yol var gibi görünmektedir. Önceliklerin birbiri ile çatışması durumunda, gerilim ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Bununla beraber, emeği erkek, beyaz ve dosdoğru olmakla özdeşleştiren eski perspektife göre, günümüzün işçi sınıfı daha çoğulcu bir yaklaşımı benimsemiş görünmektedir. Bu yeni çoğulcu yaklaşım, yeni emek stratejisi arayışının en önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

Burada, emek için yeni bir strateji ihtiyacını tartışmak, hiçbir şekilde yeni sosyal hareketleri ve onların yaptıklarını küçümsemek anlamına gelmez. Tam tersine, Gorz'la birlikte emek stratejileri üzerine yeniden eğilmemizin nedeni yeni toplumsal hareketlerin toplumsal dönüşüm açısından sahip oldukları inanılmaz potansiyelin, ancak emeğin ortaya çıkıp bu hareketlerin örgüleştirici temalarını sahneye taşıması ile açığa çıkacağına inanmamızdır. Fakat aynı zamanda, yeni toplumsal hareketler de yeni bir emek stratejisine duyulan ihtiyacı görmezden gelmemelidirler. *Socialist Register*'ın bu cildinde yer alan makalelerin bir kısmı, feminizm ile emek hareketi arasındaki deneyim ve ilişkinin imkanlarına işaret etmektedir. Hatta bu ilişkinin yarattığı meydan okuma, hem sendikalardan hem de feminist hareketten, sadece eve kapatılmış beyaz burjuva kadının değil, onun göçmen hizmetçisinin sorunlarını da dile getirmesini beklemektedir. Aynı şekilde, çevre hareketi açısından da, emek stratejisi konusu ihmal edilebilir bir konu değil-

dir; bu ihtiyaç özellikle çevrecilerin iç tartışmalarında, örneğin orta sınıfa yönelik fon-geliştirme kampanyaları düzenlemek ile işçi sınıfına yönelerek çevre problemlerini kamu sağlığına yönelik bir tehdit olarak ele almak taktikleri arasında süren tartışmada görünür hale gelmektedir.

Eğer, her ülkenin işçi sınıfı diğerlerinden hep farklı olduysa, o zaman günümüzde bu farklılığın giderek derinleşiyor olması gerçeği, yeni bir güç kaynağı yaratmalıdır. Yeni emek stratejisinin görevi, sendikalarda olduğu kadar siyasal ve toplumsal hareketlerde de bulunan bu gücü serbest bırakmak olacaktır. Eğer işçi sınıfı homojen bir bütün olsa idi, “dayanışma” tasarımı hiçbir anlam ifade etmezdi. Bir süreç olarak dayanışma, işçi sınıfı içindeki farklılığı görmezden gelmeyi ya da dışarıda bırakmayı değil, aşma çabasını ifade etmektedir. Bu çaba, farklılığı bastırmak yerine dahil etmek stratejisinden yararlanarak ve bir amaç birliği uyumu yaratarak güç kazanmak anlamına gelmektedir. Eski emek stratejilerinin tüm başarısızlıklarının ardında, bu anlamda etkili bir dayanışmanın inşa edilememiş olması yatmaktadır.⁷ Sendikalar içinde, özellikle ayrımcılık ve marjinalleştirme kurbanlarını bir araya getiren azınlık kurulları ve kadınlara yönelik konferanslar ile küçük komiteler, sağlıklı bir gelişmenin göstergesidir; çünkü, bu yapılar bu tür gruplara kapasitelerini geliştirmek için fazladan bir alan sağlamaktadır. Buradaki sorun, tam anlamıyla kapsayıcı bir emek hareketi inşa etmenin yolunu keşfetmek ve bu yolun üstündeki engelleri temizlemenin çaresini bulmaktır. Böyle bir emek hareketi, işçi sınıfının *tüm* üyelerinin, yaşamlarının olabildiğince farklı alanlarında kendi kapasitelerini geliştirmelerini cesa-retlendirecek demokratik yapılara sahip olmalıdır.

II

Yeni stratejiye duyulan ihtiyacı vurgulamak bize, bu stratejinin ne olması gerektiği konusunda yardımcı olmaz. Yeni toplumsal hareketlerin aktivistleri, haklı olarak, emeğin eski stratejilerinden ve geleneksel tavrılarından pek çoğunun başarısızlıklarının kanıtlanmış bulunmasından endişe duymaktadır. Kimi zaman yeni bir lisana bürünse de, emeğin bu eski tavrına bağlı kalması, onlara göre, toplumsal gelişmeyi engelleyen ana faktörlerden biridir. Gerçekten de eskinin en gözde emek stratejileri, günümüzde kısmen küreselleşme adı altında sembolize edilen koşullar, kısmen de stratejilerin kendi içlerindeki çatlak-

⁷ Emek tarihi konusunda bkz. (Buhle, 1999).

lar yüzünden birer başarısızlık reçetesi haline geldiler.

Başarısızlıktan bahsederken kastedilen sadece komünist partilerin ve ayaklanmacı solun açık hataları ya da Amerikan modeli “hizmet sendikacılığı”nın hiç de daha az açık olmayan sınırlılıkları değildir. Bugün soldaki pek çok insan, kendilerine başarı ölçütü olarak, savaş sonrası dönemde demokratik karma ekonomilerin inşasında rol oynayan Avrupa’nın sosyal demokrat emek hareketlerini almaktadır. Ancak bu sonuncuların başarısızlıkları, pek görünür olmamakla beraber, belki de sırf bu yüzden, tüm başarısızlıklar içinde en çok incelenmesi gerektirir. Karma ekonomi anlayışına neo-liberalizm tarafından nokta konduğu şu günlerin perspektifinden, bu başarısızlıklar, her şeyden önce sosyal demokrat emek hareketlerinin yarattığı uzun vadeli etkiler göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Sosyal demokrat hareketler, kapitalizmin insancillaştırılabileceği yanılsamasına kapılarak neredeyse 30 yıl boyunca, ideolojik rehabet ve örgütsel atalet içinde kendi kendilerini uyuşturdular. Savaş sonrası düzeni ve soğuk savaşı izleyen dönemde, sendikalar, üyelerinin kapitalist sistemin doğası hakkında eğitilmeleri ya da hayatın her alanında kolektif kendi kendini yönetme becerileri ile sistemi zorlayacak demokratik nitelikleri edinmeleri konusunda hemen hiçbir sorumluluk almadılar. Bu nedenle, 20. yüzyılın son çeyreğinde Keynezyen refah devletinin bunalımı sırasında, neo-liberal restorasyon kendini kolayca geçerli kılabildi. Böylece, kapitalizmin kaba rekabetçi dinamizmi kendini, serbest pazar, uluslararası yatırım, finansal sermayenin yükselişi ve esnek üretim biçimleri altında yeniden üretti. Emek hareketi tüm bunlara hazırlıksız yakalandı. Daha da kötüsü, üyelerini ve destekçilerini neler olup bittiğini anlayabilmelerini sağlayacak örgütsel ve entelektüel kaynaklarla donatamadığı gibi, onları alternatif üretmeleri için de cesaretlendirmede. Sonuçta, 20. yüzyılın sonunda, burjuvazi dünyayı kendi suretine göre yeniden düzenlemeyi hiç kuşkusuz bir kez daha başardı.

Bu durum, niteliği sonradan kolaylıkla anlaşılabilen bir gelişme değildir. Başarısızlıklar, daha karma ekonomi döneminin en zinde devresinde bile, yeterince açık bir şekilde belli olmuştu. 1964’de Fransa’da *Emek Stratejisi* kitabı yayınlandığında, Gorz’un aklındaki öncelikli konu bu başarısızlıklardı. Gorz, o dönemde bireysel tüketimin arttırılmasından başka hiçbir perspektif sunmayan bu egemen emek stratejilerine saldırmaktaydı.

Başka bir deyişle, bu stratejiler, bir sınıf olarak işçileri tüketim toplumunun ve onun ideolojisinin kuyruğuna yerleştiriyorlar; bu toplum modelini sorgulamak yerine, onun genel zenginlikten ücretli tüketiciye uygun gördüğü payı sorguluyorlar. Bilinçli olarak, ne işyerindeki çalışma koşulları, ne de tüketimin üretime bağımlı kılınması ile ilgili soruları gündeme getiriyorlar. Hatta, ... üretim kaynakları ile insan emeğinin, yararsız ve boş amaçlar uğruna harcanması ile ilgili soruları da sormuyorlar. ... Buradan, ücretler uğruna verilen mücadelelerin yararsız olduğuna dair bir anlam çıkarılmamalıdır. Sorun, işçi sınıfının mobilizasyonu, birleştirilmesi ve eğitimi söz konusu olduğunda, bu tür mücadelelerin etkisinin sınırlı olmasıdır. Bu tür mücadeleler, kimi zaman, kapitalist sistem içinde kriz yaratma başarısını gösterebilirler de, kendi başlarına ne kapitalizmin sorunları kendi içinde çözmesine engel olabilirler ne de işçi sınıfının kendi çözümlerini geliştirmesini ve uygulamasını sağlayabilirler. ... Tam da tersine, işçi sınıfı bir karşı saldırıya harekete geçirme riskini taşır. ... Bu saldırı sadece ekonomik düzeyde değil, ideolojik, toplumsal ve politik düzeylerde de gerçekleşir; ve işçi sınıfı bu alanlarda savaşmaya hazır olmadığı için, gerekli uyanıklık ve birliktelik içinde bir cevap vermeyi beceremeyecektir (Gorz, 1967a: 26).

Savaş sonrası düzeni sarsan enflasyonist dinamiğin ortaya çıkışı ile birlikte, sendikalar, korporatist gelir politikasına bağımlı hale geldiler. Gorz, bizi bu bağımlılığa karşı uyarmıştı. Bu bağımlılık, sendikaların krizi savuşturmak çabası içinde, kendi üyelerinin ücret taleplerini bastırmasına sebep oluyordu: “Gelir politikası, örgütlü kapitalizmin, sendikaları politik olarak sisteme entegre etme, tüketimi üretime, üretimi de kâr maksimizasyonuna tabii kılma iradesini ortaya koymaktadır. Sendika, partiden ve devletten bağımsız, otonom bir karşı irade geliştirmede süreci kendini bu talebe karşı koruyamaz...” Sermaye ve devletle girilen korporatist ortaklık, yatırım işlevinin sosyalleştirilmesine yönelik stratejileri imkansızlaştırdı. Neyin, nasıl üretileceğinin belirlenmesini sorgulama imkanı olmadığına, bu korporatist düzenlemelerin temel etkisi, sendikaların bağımsızlığının, kapitalist devletin iktidarını kabul eden sosyal demokrat hükümetlere teslim edilmesi olabilirdi ancak. Kapitalizmin iktidar yapısını sorgulayan ve değiştirmeyi hedefleyen “yapısal reformların” gerçekleştirilmemiş olması nedeniyle, savaş sonrasında ulusallaştırmaları ve refah devleti reformları, sistem tarafından eritilmekle kalmamış aynı zamanda yozlaştırılmıştır: “Sosyal sektörün yaşaması, sermayenin bağımsızlığının ve eylem alanının kısıtlanmasına, sermaye mantı-

ğına karşı çıkılmasına, potansiyel sermaye birikimi kaynaklarının toplumsal kontrol altında tutulmasına (örneğin, sosyalleştirilmiş tıp kurumunun ilaç endüstrisini, sosyal konut kurumunun inşaat sektörünü kontrol altında tutması vb.) ve özel sektörün sömürdüğü kaynakların sosyalleştirilmesine bağlıdır” (Gorz, 1967a: 17-99). Gorz, emek hareketinin neo-liberal restorasyona ortam hazırlayan temel stratejik hatalarını açıkça önceden görmüştü.

Gorz’un Avrupa korporatizmi ve sosyal demokrasisinde tespit ettiği sorunları kabul etmiş olan pek çok kişi, Yeni Dünya Düzeni adıyla sunulan neo-liberal küreselleşme şekillenmeye başladığında, birdenbire saf değiştirdi. Bu kişiler, daha önce hatalarını kabul ettikleri sosyal demokrasi ve korporatizmi, bu defa neo-liberalizme karşı tek alternatif olarak görmeye başladılar. İsveç, Alman ya da Avusturya modellerini övmek için önemli miktarda mürekkep harcandı. Ancak, bu ülkelerde, korporatizmin yol açtığı sendikal bağımsızlığın kaybı ve ücretlerin bastırılması gibi sorunlar yüzünden sendikaların bölünmeye uğradığı gerçeği görmezden gelinmekteydi. Daha da önemlisi, varolan iktidar yapısı veri alındığında, bu korporatist model, ekonomik yönetimin parametrelerini yeniden tanımlayan politikacılar, bürokratlar ve işverenler tarafından artık bir kenara bırakılmıştı. İşsizlikle değil ama enflasyonla mücadeleyi ekonomik politikanın ana hedefi haline getirmek zaten bir tercihi ortaya koyuyordu: Gelirler politikası üzerinde yürütülen pazarlık yoluyla sendikaların ücret iyileştirilmelerine yönelik taleplerini bastırma stratejisinden vazgeçiliyor, bunun yerine işsizlik ve esnek istihdamı örgütleyerek sendika militanlığına darbe vuran ve böylece finans piyasalarına güvence veren para politikalarına öncelik veriliyordu.

Yine de, sermaye ve emek arasındaki “sosyal ortaklığı” savunmak, yeni dönemin liberal ve sosyal demokrat entelektüelleri arasında olduğu kadar “pragmatik” ve “ılımlı” emek liderleri arasında da güncelliğini korudu. Bu ortaklık çoğu zaman altı çizilerek şu sözlerle ifade ediliyordu: “Kapitalizme reddedemeyeceği bir öneri sunmak.” Bu anlayışa göre, “sendikalar kendilerini, kapitalistlerin çözemedikleri sorunları onlar adına çözmeye hazır hale getirmeliydiler” (Rodgers ve Streeck, 1994: 134). Küreselleşme koşullarında yeniden canlandırılan bu ortaklık stratejisi, sendikaların sermayeye sunabileceği en önemli vaadin yüksek verimlilik olduğu düşüncesine dayanmaktay-

dı. Bu “arz-yönlü” korporatizm biçiminin –*Socialist Register* tarafından “gelişmeci rekabetçilik” olarak adlandırılmıştır– özünde, Bienefeld’in “eğitme kültü”⁸ adını verdiği anlayış bulunmaktaydı (Özetle, “eğer işçileri eğitirsek, işler kendiliğinden gelişir” anlayışı). Devlet, sermaye ve sendikalar arasında geliştirilen ortaklığın amacı, işçileri dış ülkelerdeki ucuz işgücü ile yarışabilecek kadar verimli ya da yeni pazarlara uyum sağlayabilecek kadar yaratıcı hale getirmek için eğitmektir (Bienefeld, 1994: 115; 1996: 429-31).⁹

Bu yaklaşımın, bir emek stratejisi olarak pek çok sorunlu yönü bulunmaktadır. Öncelikle, etik açıdan yarattığı problemler ortadadır. Bu, sokaktaki aç ve evsiz insanların problemini, sistemin ortaya çıkardığı bir sorun olarak görmek yerine, onların bir işe girmek için yeterince becerikli, girişken ya da istekli olmamalarına bağlamaya benzemektedir. Bu mantık, “gelişmeci rekabetçilik” anlayışı yoluyla tüm sektörlerle, bölgelere ve ekonomilere uygulanmaktadır. İhracat rekabetine dayalı bu strateji, başarılı olsa bile, sonuç işsizliğin daha başarısız bölgelere aktarılmasından başka bir şey olmayacaktır. Bu stratejinin pratik açıdan da sorunları vardır: Her ülkenin masraflarını azaltma amacıyla ihracatını arttırıp ithalatını sınırlamaya çalıştığı bir global sisteme katılmak ve hızlı sermaye hareketlerine eşlik eden finansal dengesizlikler, başlı başına önemli birer sorundur.

1990’ların başına gelindiğinde, sosyal demokrasi ekonomik program bağlamında tüm özgünlüğünü yitirerek, ihracat rekabetinin geliştirilmesinde, sendika ile devletin aktif rol oynaması gerektiğini vurgulayan stratejiyi savunma noktasına kadar geriledi. Bu strateji ise, rekabetçiliği geliştirmek uğruna ulusal sermayelerin yapabileceği, hatta yapmak isteyeceği şeyleri önemli oranda abartıyordu. Böyle olduğu halde, eski korporatist strateji gibi, bu yeni strateji de rekabeti geliştirme adına emeğin bağımsızlığını feda ediyordu. Bu nedenle, korporatist yaklaşımı canlandırmaya çalışan; ancak gerçekte emek için yeni bir stratejiyi maskeleyen bu “arz-yönlü” girişim çıkmaza girdi. Monetarist politikalar yüzünden, ücret militanlığının hızı kesilmişti. Öte yandan, kendini serbest ticaret ve sermaye akışı ile tanımlayan kapitalizmin rekabetçi dinamiği giderek yükseliyordu. Bu gelişmeler, işçi sınıfının sermayeye sunduğu şu “reddedilmez antlaşma önerisinin”, artık boş bakışlar ve küçümsemeler ile karşılanmasına sebep oluyordu. Öyle ki, sosyal

8| “cargo-cult” of training (ç.n.).

9| Ayrıca “gelişmeci rekabetçilik” için Panitch ve Albo’nun *Socialist Register* 1994 içindeki makalelerine bakınız.

demokratlar iktidara geldiğinde, korporatist strateji etkide bulunmak bir yana, uygulamaya bile konamadı. Çünkü sosyal demokrat hükümetler birdenbire, kısa dönemli ekonomik sorunlarla baş etmek zorunluluğu ile karşı karşıya kalmışlardı. Her şey sermaye ile ortaklık kurma amacına bağlı olduğundan, hükümetler finans piyasalarını yatıştırmak için, ithalatı kısıtlayan ve kur dengesini koruyan önlemlere yöneldiler. Sosyal demokrasi, sermaye ile ortaklık kurma ısrarında, sendikalarla olan bağlarını koparacak denli ileri gittiğinde, elimizde kalan şey “Blairizm” oldu. Blairizm ise, bilindiği gibi, kendi projesini emeğe yakın olmakla değil, tersine emek hareketine uzak durmakla tanımlıyor ve bununla övünüyordu.

Bu sonuç karşısında, Gorz’un orijinal *Emek Stratejisi* tekrar ele alınmayı hak etmektedir. Gorz’un stratejisi, sermayeye reddedemeyeceği bir öneri sunma öncülüne tamamen zıt bir noktadan hareket etmektedir. Bu strateji kendi geçerliliğini, sermayenin ihtiyaçlarına, ölçütlerine ve rasyonalitesine uygun olmakla sağlamaz. Gorz’un önerdiği yapısal reformlar, “ne olabilir” değil “ne olmalıdır” sorusu bağlamında geliştirilmiştir. Bu strateji, kendi amaçlarının gerçekleşmesini, temel siyasal ve ekonomik dönüşümün gerçekleşmesine bağlamaktadır. Bu büyük bir dönüşüm olabilir, ancak yapısal reformların asıl ölçütü, onların iktidar ilişkilerinin değişiminde oynadığı roldür. - Temel amaç, kapitalizmi ve onun müttefiklerini zayıflatmaya yönelik eğilimleri kuvvetlendirmek ve harekete geçirmek üzere işçilerin kapasitesini arttırmak olmalıdır (Gorz, 1967a: 7-8). Böylece, halihazırdaki kitle mücadeleleri ile gelecekteki sosyalist toplum ümidi arasında bir devamlılık sağlanabilir. Burada önemli olan, işçilerin, yaşadıkları bu dünya içinde, şimdi ve burada, varoluşlarının tüm düzeylerini kapsayan bir sosyalist toplumun gerçekten var edilebilir olduğunu görmelerini sağlayacak örgüt ve mücadeleler geliştirebilmektir. Uzlaşmalarla her zaman çarpışmak gerekir; ancak şu nokta da açık olarak anlaşılmalıdır ki, güçler arasındaki geçici ilişkilerin eğreti sonuçları gelecekteki savaşlar tarafından düzeltilenektir (Gorz, 1976a: 181).

Küreselleşme gerçeği karşısında, sendikaların çoğunun benimsediği yaklaşım ne yazık ki bu değildir. Yine de kimileri bunu uyguladılar; bu konuda Kanada Otomotiv İşçileri Sendikası’ndan (CAW) daha iyi bir örnek bilmiyorum. CAW, 1980’lerin başında, tam da Gorz geçici olarak “elveda proleterya” dü-

şüncesine yönelmişken, onun eski strateji önerisini benimsedi. Gorz'un eski stratejisi, sermayeye reddedemeyeceği bir antlaşma önerme stratejisinin tam zıt kutbunda yer almaktaydı. CAW örneği, bu iki strateji arasındaki zıtlığı çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. O dönemde, Kanada'da otomotiv sektöründeki üç büyük şirket birleşerek, işçilere, küresel rekabete uyum sağlamaları için baskı yapmaktaydı. Bu baskı karşısında CAW'ın verdiği (onun Amerika merkezli 'uluslararası' UAW'den kopmasına sebep olan) cevap dosdoğru şöyle idi; "Rekabet bir zorunluluk olabilir, lakin rekabet bizim amacımız değildir" (Gindin, 1998 ve 1995).

III

"Gelişmeci rekabetçilik" stratejisi, bugün artık açık bir şekilde küreselleşmeye verilmiş yanlış bir cevap olarak değerlendiriliyor olsa da, küreselleşme gerçeği karşısında ne yapmak gerektiğine kesin olarak karar verilmeden yeni bir gerçekçi emek stratejisi geliştirmek mümkün değildir. Öncelikle bazı yanlış kavramlaştırmalar ortadan kaldırılmalıdır. Birçoklarının sandığı gibi, küreselleşme emeğin "yakalamak" zorunda olduğu nesnel ekonomik bir süreç değildir. Küreselleşme açık amaçlara yönelmiş belli çıkarlar tarafından yönlendirilen politik bir süreçtir. Küreselleşmenin stratejik politik doğasını görmezden gelmek aşılması zorunlu bir ekonomizmdir. Ulus devletler küreselleşmenin *kurbanları değildir*, onlar küreselleşmenin *yazarlarıdır*. Devletler, küresel sermaye tarafından *yerinden edilmemiştir*, onlar küresel sermayenin hatta finans kapitalin *temsilcileridir*. Bu demektir ki, küreselleşmeye meydan okumayı hedefleyen gerçekçi bir strateji, devletler küreselleşmenin gerçekleşmesinde kilit bir rol üstlendiklerinden dolayı, işe önce ulus devlet sınırları içinde başlamalıdır. Ancak, ulus devlet himayesinde, ulusal burjuvazi ile ittifak kurmaya dayalı geleneksel yaklaşımın modası giderek geçmektedir. Çünkü artık "devlet", yerli ya da yabancı olup olmadığı fark etmeyen uluslararasılaşmış sermaye sınıfını daha fazla temsil eder hale gelmiştir.

Öyleyse ne yapmalı? Bu soruyu cevaplamak için yine Gorz'un 1960'ların ortasında Avrupa Topluluğu'na (o tarihte adı buydu) karşı benimsemiş olduğu yaklaşımdan yararlanabiliriz. Çünkü, Gorz'un bu yaklaşımı, Avrupalı sendikaların Avrupa Topluluğu yüzünden karşılaştığı problemleri tartışırken,

günümüzün tam küreselleşme koşullarının sendikalar açısından yarattığı problemleri tahmin etmiş gibidir. Doğrusu Gorz'un *Emek İçin Strateji*'sindeki en çarpıcı noktalardan biri, onun o dönemde Avrupa Ortak Pazarı ile ilgili olarak ortaya koyduğu analizin, günümüzün küreselleşme koşullarında emek stratejisi geliştirme açısından taşıdığı geçerliliğidir. Gorz, Ortak Pazar'ı ortaya çıkışının ilk yıllarında gözlemlemişti. O dönemde, bir yandan büyük özel anonim şirketler arasındaki rekabet birbirinin iç pazarına sızma şekline bürünürken, öte yandan tekelleşmenin bir gereği olarak farklı milliyetlerden şirketler arasında yılda yaklaşık bin kadar evlilik ve birleşme anlaşması gerçekleştiriliyordu.

Bu durum hem sektörlerin iç yapısında hem de karşılıklı olarak sektörler arasında rasyonelleşmeyi zorunlu kıldı. Aynı zamanda giderek artan yatırım ve üretim, endüstriyel ve özellikle finansal yoğunlaşma etkisinin derinleşmesine yol açtı. Her ülke kendi büyük anonim şirketlerini destekliyor ve koruyordu. Böylece iç pazarlara sızmak için girilen bu karşılıklı rekabetin içerdiği finansal riskler arttıkça, Avrupa genelinde ulusüstü bir planlama ölçeği ihtiyacı ortaya çıktı. Ancak böyle bir planlama gerçek bir ekonomik planlama ile uzaktan yakından ilgili değildi. Bu planlama sermayenin hareket özgürlüğüne hiç dokunmadan rekabet sürecinin doğurduğu çatışmaları düzenlemek amacıyla yapılıyordu. Eğer emeğin amacı, sendika temsilcilerini bu ulusüstü planlamaya dahil etmek olsaydı, bu “açıkça çıkarını bilmeyen bir aptalın pazarlığı olurdu... Çalışan yığınlardan kopmak... İşçi temsilcileri, birer teknokrat haline gelmeleri için yapılan yoğun bir baskı altındalar. Onlardan, kitle hareketinin kazandıracağından çok daha az şeyi kazanmak üzere uzlaşma zirveleri için çalışmaları bekleniyor” (Gorz, 1967a: 152-3).

Avrupa ekonomik bütünleşmesinin yakın tarihi, ürpertici bir şekilde bunu doğrulamaktadır. Sermayenin manevra kapasitesi büyük oranda genişlerken, her üye devletin temsil edildiği Avrupa Merkez Bankası'na gömülen “demokratik açık” da aynı oranda artıyordu. Bu süreçte, ETUC (Avrupa Sendikalar Birliği), Maastricht Sosyal Protokolü uyarınca aniden, hiç beklemediği bir şekilde, bir pazarlık ortağı olarak kucaklandı. Ancak, Andrew Martin ve George Ross'un gösterdiği gibi, bu kucaklama yüzünden, ETUC'un kendini cepheden koparma çabası, sadece Brüksel'deki sendika bürokrasisinin kopuşu ile

sonuçlandı. Bu kucaklama, 1985-90 arasının isyan günlerindeki heyecanlı taraftarların tasarladığından çok farklı bir şekle büründü. Aslında, bu protokol, ETUC’u, “ekonomik yönetişimin” en temel meselelerinde dışarıda bırakmıştı; hatta grev ve örgütlenme hakları ile ücretleri ilgilendiren konular özellikle içerilmemişti. Bu durum, Maastricht’te müzakere edilen Sosyal Protokol’ün zayıflığını yansıtıyordu. Onu izleyen ve genelde övgüyle karşılanan başka bir protokol ise, Avrupa ÇUŞ’larının içindeki iş konseylerine (ki bu konseyler Avrupa işgücünün ancak % 10’unu kapsıyordu) yetki verirken, aslında işverenlere geniş bir alan sağlıyordu; çünkü bu protokol, danışmanlık sunmak yerine, olguların ardından (yani her şey olup bittikten sonra) fikir alışverişi yapmaya dayanan anlaşmalar üretmişti. Aile yardımı alanında kimi kısmi başarılar elde edilmiş olsa da, şu gerçekten kaçılmaz: Avrupa Ortak Pazarı’nın makroekonomik politik rejimi, sosyal politikaların, işsizlik ya da durgunluk seçenekleri arasına sıkışmasına sebep oldu. Böylece, emek pazarının giderek esnekleştirilmesine odaklanan arz-yönlü kapitalist strateji, diğer emek stratejilerine üstünlük elde etti (1999: 312-39).

Tüm bunların ötesinde Gorz’un teşhisi, emeğin Avrupa entegrasyonuna katılmasının büyük ölçüde yukarıdan aşağıya işleyen bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Martin ve Ross’un belirttiği gibi, “ETUC, ulusal bileşenleri ile birlikte yasallık kazanabilmek için Avrupa kurumlarından aldığı kaynaklar sayesinde büyüdü. ... Başka bir deyişle, ETUC bir sosyal hareket olarak aşağıdan inşa edilen bir taban örgütlenmesi olmaktan çok, yukarıdan geliştirildi.” Üstelik elitler arasındaki pazarlık sırasında emeğe söz verilen ‘hakikatli kazançlar vaadi’ gerçeğe dönüştürülmedi. Bu yüzden, Avrupa sendikalarına biçilen “ekonomik ve parasal birliğin eleştirel destekçisi” olma rolü, gerçekte sendikaları ıstırap verici bir siyasal bağımlılık içine hapsedti. Bu rol, onları, sosyal maliyetinin yüksekliğine ve sendika üyeleri dahil pek çok insanın tepkisini toplamasına rağmen, sürdürülen ekonomik programa destek olmaya zorunlu kıldı (1999: 352-58). Bu koşullarda, sendikaların kendilerini korumak için yapabildikleri ölçüde ulusal siyasal yapılarına ve toplu pazarlık süreçlerine güvenmeleri şaşırtıcı değildi. İşverenlerle ve devletle girdikleri çeşitli yeni sosyal anlaşmalardan da anlaşıldığı gibi, sendikalar, bu aşamada bile hala kendilerini “rekabetçi korporatizm” stratejisine uydurmaya çalışıyorlar-

di. Ancak bu strateji asıl olarak, Avrupa entegrasyonu sürecinde inşa edilen neo-liberalizmin (eski refah devleti reformları ile emek pazarı düzenlemeleri yanında ücret iyileştirmelerini de bir tarafa bırakma pahasına) ortaya attığı “rekabetçi uyarlanma” politikasının bir parçasıydı.

30 yıl önce Charles Levinson’un çokuluslu şirketlerin yükselişine işaret etmesinden bu yana, bu şirketlerle emeğin yapacağı ulusüstü toplu pazarlığa ilişkin stratejilerin oluşturulmasında çok az yol alınmış olması gerçekten önemlidir (1972). Bu başarısızlığın sorumluluğu kısmen, sendikaların ulusal düzeydeki bürokratlarına yüklenebilir. Ama bundan daha önemli bir sebep küreselleşmenin, işçiler arasında rekabet yaratma hedefini taşıyor olmasıdır; Kapitalist devlet ve küresel sermaye, emeğin bir pazarlık ortağı olarak, üst düzeyde merkezileşmiş bir bütünlüğe ulaşmasını engellemek için işçiler arasında rekabeti arttırmaya yönelmektedirler. Gorz’un tersine Levinson, emek stratejisinin bütünleştirilmesi ve merkezleştirilmesinden yana değildir. Ona göre, “böyle bir şey şu an gerçekleştirilebilir olmadığı gibi, gerçekleştirildiğinde de bürokratik katılığa neden olacaktır. Bir yandan birbirleriyle çelişmek yerine birbirlerini tamamlar hale gelmeleri için farklı sektörlerle, bölgelere ve ülkelere ait stratejiler arasında koordinasyon sağlamaya çalışmak gerekmektedir. Öte yandan, öncelikle her ulusal mücadelenin kendi özgün nitelikleri uyarınca gelişmesine izin verilmelidir; çünkü temel olarak bu düzeydeki mücadeleler genel emek hareketinin asıl gücünü oluşturmaktadır”. Bu, sınıf mücadelelerinin uluslararası arenadan izole edilmesi gerektiği anlamına gelmez; Gorz, bu noktada, ulusal zaferlerin giderek artan bulaşıcı etkisine inanmaktadır. İzole edilmiş ulusal zaferler bundan böyle mümkün olamaz; çünkü, bu yeni uluslararası rekabet ortamında, kendi emek tabanı tarafından yapısal bir reform gerçekleştirmeye zorlanan her ulusal hükümet, yapacağı bu emek politikası değişikliğinin tek ülkedeki bir ayrışıklık olarak kalmaması için Avrupa düzeyinde bir uyarılmanın önünü açmaya zorlanacaktır (Gorz, 1967a: 187-9).

I V

Yukarıdaki değerlendirmeler, küreselleşmeyi yaygınlaştırmaya çabalarına emeğin nasıl bir cevap vermesi gerektiği sorusu ile yakından ilgilidir. Avrupa Sosyal Protokolü’nden esinlenen, emek haklarının uluslararası ticaret anlaşmalarına dahil edil-

mesini savunan stratejileri sorgulamanın zamanı gelmiştir. NAFTA'nın emek ve çevre taraf anlaşmaları çizgisini izleyen bu strateji, minimum emek standartını yasalaştırmak için düzenlenmiştir. Bunun yanında bu anlaşmalar, kararların müzakeresi ve uygulanması sürecinde emek temsilcilerine söz hakkı güvencesi vermektedir. Böyle bir strateji kötü emek koşullarını ve sendika karşıtı politikaları küreselleşme tartışmasında kamuoyunun gündemine getirmekte çok faydalı olabilir. Aynı zamanda emek haklarını bu tür anlaşmalara tâbi kılma düşüncesi, bu anlaşmaların garanti altına aldığı sınırsız sermaye akışı ve serbest ticaret ilkelerinin altına imza koyma anlamına gelmektedir. Dahası, bunların ideolojik etkileri bir yana, bu tür taraf anlaşmaları ile beyan edilen emek haklarının uygulanmaya konması sırasında karşılaşılabilecek sorunlar sayısız olacaktır.

Küreselleşmeye karşı gösterilen bu tavırdan en rahatsızlık verici olan nokta, Gerard Greenfield'in belirttiği gibi, bu tavrın hem ulusal sendika liderleri hem de Uluslararası Özgür Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU) tarafından sıklıkla dile getiriliyor oluşudur. Bu dile getirmenin amacı:

... Kolektif eylemin ulusal düzeyde bile etkisiz ve geçersiz görülerek bir tarafa bırakılmasını haklılaştırmaktır. Kapitalist küreselleşmenin kaçınılmazlığı ve örgütlü emeğin zayıflığına vurgu yaparak, küresel sermaye ile yeni bir uzlaşma zemini aramaktalar ya da daha açık söylemek gerekirse asıl olarak ulusal sermaye ile yaptıkları eski uzlaşmaları küresel düzeyde sürdürmenin yolunu aramaktalar (1998: 180-1).¹⁰

Greenfield, bu yeni küresel uzlaşma stratejisinin militan işçi hareketlerini destekleme stratejisini yerinden etmesinin sadece hatalı değil zararlı da olduğunu savunmaktadır. Bu, sendikaların küreselleşmenin kurumları ile işbirliğine girmemelelerini söylemek değildir. Temel soru sendikaların bu işbirliğinden ne bekleyeceği ve bu süreçte neye öncelik vereceği sorusudur. 1999'un sonunda Seattle'de düzenlenmesi öngörülen Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) çok taraflı pazarlık oturumu için hazırlanan emek stratejisi üzerine bir tartışma metninde Greenfield ICFTU'nun bu dahil olma stratejisine tam zıt yeni bir strateji ortaya atmaktadır: "Dışlama stratejisi". Bu strateji uluslararası ekonomik anlaşmalar bağlamında sendikalara ve onların müttefiklerine haklar ilkesi (pozitif haklar¹¹) yerine bağışık olma ilkesini (negatif haklar¹²) izlemelerini önermektedir. Bağışıklık ilkesi grev ve emek girişimi örgütlemeye hakkını her türlü yasal ceza ve işveren yaptırımını karşısında gü-

10 Ayrıca bkz. (Waterman, 1999).

11 Freedom to (ç.n.).

12 Freedom from (ç.n.).

vence altına alan iş hukuku rejimine uygundur. Bu strateji belli sektörlerin ya da örneğin tohumlar gibi belli bazı biyolojik kaynakların DTÖ anlaşmaları dışında bırakılması talebini içermektedir. Ayrıca, kendi devletlerinin DTÖ mekanizması içinde haksız ticaret uygulamaları ile karşılaşması durumunda işçi ve çiftçi örgütlerinin bu nedenle uğrayabilecekleri baskıya karşı bağışık olmaları talebini de gündeme getirmektedir. Uluslararası anlaşmaların yarattığı zararlara karşı kendini korumak için geliştirilen bu savunma stratejisine bu pazarlıklar sürecinin tümüne yönelik genel bir meydan okuma eşlik ediyor olabilir. Bu meydan okuma DTÖ teknokratları, hükümet danışmanları ve onların temsil ettiği güçlü şirket çıkarları arasında demokrasi ve demokratik süreçlere duyulan içsel bir düşmanlıkla yürütülen pazarlıkların gizliliğine yönelecektir. Greenfield şöyle devam etmektedir:

Bu problem sendikalara pazarlık masalarında bir yer göstermek gibi basit bir çözümle ortadan kaldırılamaz. Alınan kararlar hâlâ sahnenin gerisinde karara bağlanıyor olma özelliklerini koruyacaklar... Önceki deneyimler göstermiştir ki, masada bir sandalye kapmak çoğu zaman vurguyu emeği örgütlemek yerine onu temsil etmek üzerine çekmektedir... Her şeyden önemlisi üyelerimizi demokratik güçlerle daha geniş bir ittifak içinde örgütleyecek ve harekete geçirecek şekilde, sahne gerisinde yapılan anlaşmaların ardına gizlendiği duvarları yıkmak gerevidir. Açıkçası bu görev, DTÖ ve ulusüstü şirket teknokratlarının hiç istemeyeceği, kamuoyunu aydınlatma ve harekete geçirmeye yönelik bir kampanyayı gerekli kılar.- Çalışan insanlar arasında *kendilerine ne yapılmakta olduğuna dair* eleştirel bir farkındalık [yaratma amacında olan bir kampanya, ç.n.] (Greenfield, 1999).

Bu nedenle Greenfield tarafından geliştirilen dışlama stratejisi, küreselleşmenin kurumlarına karşı harekete geçme stratejisi yanında ikincil ve yardımcı bir strateji olarak kavranmaktadır. Aslında bu gerçek Seattle'da ortaya çıktı. Seattle'de, inisiyatifin çok şaşırtıcı ve sersemletici bir şekilde masada bir yer kapmaya çalışanların elinden koparılıp alınması bir dönüm noktası oldu. Şu kesindir ki, Seattle sokaklarında gerçekleşenler kendiliğinden bir ayaklanma değildi. Pek çok büyük STÖ ve sendika tarafından yapılan planların ürünüydü. Ayrıca, DTÖ ve diğer ticari liberalizasyon anlaşmalarına karşı olma zemini üzerinde biraraya gelen 71 ülkeden farklı toplumsal hareketlerin 300 temsilcisi tarafından Şubat 1998'de kurulan Halkların Küresel Eylemi organizasyonunun etkileyici hazırlıkları

da Seattle'a giden yolu açtı. Kendi tanımladıkları "Yüzleştirme Tavrı" adlı eylem, ulus aşırı sermayenin tek gerçek karar alıcı ve belirleyici olduğu DTÖ gibi tek taraflı ve anti-demokratik örgütlenmelerde, kulis faaliyetinin hiçbir etkisinin olmayacağı düşüncesine dayanmaktaydı. Halkların Küresel Eylemi organizasyonu tarafından dünyanın çeşitli finans merkezlerinde 18 Haziran 1999'da düzenlenen "Küresel Eylem Günü" kampanyası fazla dikkat çekmemiş olsa da, altı ay sonra Seattle'da yaşanacakların habercisiydi.

Çelik işçilerinin anarşistlerle dayanışmalarını açıkça ilan etmeleri Seattle sokaklarındaki görüntülerin en çarpıcı olanıydı. Sloganların ve seslerin çeşitliliği, ister Üçüncü Dünyadan olsun ister birinciden, öncelikleri küresel uzlaşma olan şu gelişen rekabetçilik stratejisi taraftarları için umut kırıcı ve hayret verici bir gelişmeydi. "Ne istedikleri açık değil, birbirinden çok farklı talepleri dile getiriyorlar" şikayeti, Seattle hareketi için sıklıkla kullanıldı. 1789'da Fransız Kraliyet Meclisi'ndeki memurların homurtuları da bunlara oldukça benziyor olmalıdır. Bu tür protesto hareketlerinin gerçek radikal doğasının ölçüsü tam da budur; -onlar, küreselleşmenin verili kurumsal yapısı içinde müzakere edilebilecek bir talepler kümesi ortaya sürmüyorlar. Onlar insanlar arasında kendilerine ne yapılmakta olduğuna dair eleştirel bir farkındalık geliştirmeye çalışıyorlar. Sonuç olarak büyük ölçekte dikkat ve desteği harekete geçiriyorlar.

Ne yazık ki, Seattle'den hemen sonra ABD'deki küreselleşme karşıtı siyasal inisiyatif eski yerine dönerek Amerikan emek hareketi içindeki pazarlık stratejisi taraftarlarının eline geçti. Üstelik bu pazarlıkçılar dört ay sonra Washington D.C.'de gerçekleşen IMF ve Dünya Bankası protestoları sırasında konuyu saptırıp tartışmayı Amerikan Kongresi'nin, Çin'in DTÖ'ye katılmasını onaylayıp onaylamaması noktasına indirgediler. Buradaki sorun tek başına korumacılık değildi. (Küreselleşmeye karşı her meydan okuma yerel ve ulusal toplulukları koruma kaygısı taşıır.) Bu sorun daha çok şoven korumacılık ve emperyal lütuf olarak adlandırılabilir. Bu tavrın arkasında Amerikan Devleti'nin en azından emek standartları Çin'de uygulamaya konuluncaya kadar, Çinli kitlelere Amerikan pazarına rahatça ulaşma şansını vermek istememesi yatmaktadır. Tüm tartışma, Çin karşısında Amerikan devletinin demokratik ve yardımsever iyi adam olarak o geleneksel kendine mahsus küresel rolü

- 13| Bunlara Küresel Ticaret İzleme Kampanyası'nın direktörü Lori Wallach da dahildi. Bkz. (Naim, 2000; Nichols, 2000).
- 14| Han Deqiang, WTO'ya girmenin Çin'e getireceği olumsuzluklara dikkat çekmektedir. *Collision* adlı 10 bin adet basılan kitabı Çin'deki bir çok akademisyenin dikkatini çekmeyi başardı. WTO'ya ve onun sebep olacağı eşitsizliklere dair bir başka önemli eleştiri de Shaoguang Wang tarafından "Openness, Distributive Conflict and Social Insurance: The Social and Political Implications" adlı basılmamış makalede ortaya konmuştur.

oyunması üzerinde yürümekteydi. Güçlü bir alternatif vizyonun olmayışı ve hiçbir vizyona sahip olmama korkusu kendini AFL/CIO'nun Çin'in DTÖ'ye katılmasına karşı düzenlediği kampanyaya Amerikan STÖ liderleri tarafından verilen şaşırtıcı destek ile ortaya koydu.¹³ Böylelikle, STÖ'ler, DTÖ'nün desteklenmeye değer bir kurum olarak meşrulaştırılmasına katkıda bulunmuş oldular. Küreselleşmenin diğer kurumları olan IMF ve Dünya Bankası'na karşı Washington'da gösteri yapmış olmaları bu gerçeği değiştirmiyordu.

Seattle sonrasındaki Çin tartışmasında gözden kaçırılan iki nokta oldu. Birincisi, Çin'in DTÖ'ye girebilmek için yabancı sermaye ile giriştiği çok sayıda imtiyaz anlaşmaları.¹⁴ Diğer ise, emek hakları için yürütülen mücadelenin tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Çin'i de kapsamaması gerektiği idi. Öyle ki, sayısı milyonları bulan Çinli işçiler, resmi verilere göre sadece 1999 yılında 120 bin grev gerçekleştirmişlerdi (Pomfret, 2000). Eğer AFL/CIO gerçekten Çinli işçilere yardım etmek istiyorsa, öncelikle DTÖ tarafından dayatılan kamu teşebbüslerine yapılan devlet yardımının kesilmesine ve milyonlarca Çinlinin işini kaybetmesine neden olacak hükümlerin kaldırılması için bir kampanya düzenlemelidir. Hatta, AFL/CIO, Çin'de mücadele verenlere, bir zamanlar Polonya Dayanışma Hareketi'ne sağladığı gibi, bağımsız sendikalar oluşturma yolunda kaynak ve destek sağlamalı ve bu konuda doğrudan girişimde bulunmalıdır. (Elbette, AFL/CIO Polonya'daki girişimleri sırasında Amerikan hükümeti tarafından cesaretlendirilmişti –ancak bu desteğin Çin'deki bağımsız sendikalar söz konusu olduğunda verilmeyeceği açıktır.)

Peki, DTÖ'ye girmek için emek haklarını gündeme getirenlere karşı emperyalistlerin çıkarlarını savunmayı kendilerine görev edinen Üçüncü Dünya elitleri için daha iyi şeyler söylenebilir mi? Üçüncü Dünya liderleri ile teknokrat ve danışmanları hakkında hiçbir şekilde yanılısma içinde olmamalıyız. Çünkü bu elitler, yeni dünya kapitalist sistemi içinde yabancı sermaye tarafından marjinal bir konuma itilme kaygısı içinde, onları ne pahasına olursa olsun ülkelerine çekebilmek için emek haklarını bir kenara bırakmaya çoktan hazırdırlar. Samir Amin'in bugün yaptığı şekilde, kimi aktif çevre ülkelerde küresel emperyalizme karşı ulusal ekonomik çalışma yolunda kendi proje ve stratejisini geliştirmiş, aynı zamanda tüm toplumu –barındırdığı çelişkilerle birlikte- arkasına almış bir politik

önderlikten söz açmak yanıltıcıdır (Amin, 2000: 9). Amin, Çin, Kore ve Hindistan'la birlikte Güney Asya ve Latin Amerika'da adını vermediği başka ülkeleri, bu aktif çevre ülkeler arasına dahil etmekte ve bunları, küreselleşmenin pasif nesneleri adını verdiği marjinalleşmiş çevre ülkeleriyle karşılaştırmaktadır. Amin'e göre, yeni küresel düzende bir yer kapmak adına yaptıkları manevralar yüzünden Hindistan, Kore ve özellikle Çin'in politik elitleri ile yönetici sınıfları, küreselleşmenin "pasif nesneleri" arasında yer almazlar. Ama, şu da açıktır ki, bu ülkelerin her birinde, küresel emperyalizmle yüzleşmek ancak sınıf ilişkileri açısından büyük bir dönüşüm yaşandığı takdirde mümkün olabilir. Gerçekten anti-emperyalist bir tavır takınmak isteyen Üçüncü Dünya liderleri için en iyi başlangıç noktası kralın masasında bir sandalye için feryat etmek yerine, ülkelerindeki sınıf mücadelesini bastırmaktan ve toplanma özgürlüğünü reddetmekten vazgeçmeleri olacaktır.

Küreselleşmeye karşı yürütülen bir hareketin devamlılığını sağlamak için eninde sonunda farklı bir düzen için stratejik bir vizyon önerilmesi gerekir. Böyle bir vizyon biraz akçe kazanıncaya kadar, meşruluk, başka bir alternatif göremeyen bir çok emek, STÖ ve Üçüncü Dünya liderleri tarafından hala küreselleşmenin kurumlarında aranmaya devam edecektir. Bu vizyon, bize Seattle'ı kazandıran hareketler arasında henüz ortaya çıkmadı. Andrew Ross uluslararası ölçekte direniş ve başkaldırı hareketleri örgütleme kapasitesinin, internetin tartışılmaz varlığı sayesinde önemli ölçüde arttığına, ancak aynı zamanda bu yeni enformasyon teknolojisinin, -mücadelenin aciliyetleri tarafından yönlendirilen- aktivistlerle -düşünce ve teorik faaliyetin ağır hareketi tarafından yönlendirilen- entelektüeller arasındaki uçurumu büyüttüğüne dikkat çekmişti. "Radikal düşüncenin filizlenmesi genellikle bu yeni ve hızlı bilgi dolaşımına tabiatı dolayısıyla ters olan sabır isteyen bir süreçtir" (Ross, 1998: 26-7).¹⁵ Şurası kesindir ki, sol entelektüellerin yaptıklarına inandıkları katkı bile, çoğunlukla hükümetlerine, uzlaşma politikalarını içselleştirmeye yarayan dar ölçekli stratejiler önermekle sınırlıdır. (Zaten, sol entelektüeller, rekabetçi korporatizm ve genişleyen rekabetçilik stratejilerinin neden olduğu çıkmaz konusunda da sorumluluk taşımaktadırlar.) Alternatif vizyonun tohumları, aslında aktivist grupların kendileri tarafından ekilmektedir. Örneğin, Halkların Küresel Eylemi hareketinin özerklik ve yerelleştirmeye dayalı örgütsel felsefe-

15|Ayrıca bkz. (Klein, 2000).

16| Bkz. Jacot'un Robin Blackburn'u eleştiren yazısı (2000). Kanada'daki Emek yatırım fonu uygulamasının eleştirileri için bkz. (Stanford, 1999a; 1999b).

si, rekabetçilik anlayışı yerine içe-yönelen gelişme (yerelleşme) stratejilerini vurgulamaktadır. Ancak alternatif bir umudun insanları etkileyebilmesi için, bu alternatifi ne anlama geldiği ve strateji açısından ne önerdiği açıkça ortaya konmalıdır.

V

Küreselleşmeye alternatif olabilecek bir strateji için uzun-dönemli temel koşul, yatırımların her ülke içinde demokratik olarak kontrol edilmesidir. Bu koşul, günümüzün çok taraflı uluslararası pazarlıklarının amacına tamamen zıttır; çünkü, sermaye giriş ve çıkışlarının denetiminde, Bretton Woods'un izin verdiği niceliksel kontrolün ötesine geçmek gerektiğini vurgulamaktadır. Hatta soldaki bir çok insan tarafından bugün hararetle savunulan, sermaye akışını Tobin Vergisi yoluyla düzenleme düşüncesinin de ötesine geçmek gereklidir. Sermayenin demokratik ve niteliksel kontrolünü gündeme taşıyacak bir kampanyaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kontrol, hükümetlerin vergiler yoluyla (Tobin Vergisi eski tütün ve alkol vergilerinin bir versiyonudur) pazara müdahale etmesi ya da küreselleşme öncesinde yaptıkları gibi, kur dengesi yoluyla kısa dönemli sermaye akışını denetlemesi gibi yöntemler yerine uluslararası yatırımın mantığını sorgulama yöntemi ile sağlanmalıdır. Böylece, uluslararası yatırımın ne için varolduğu ve ne için varolması gerektiği tartışması, gündeme taşınabilir. Şu da unutulmamalıdır ki, yabancı sermaye üzerinde uygulanacak kontrol, her ülkenin kendi ulusal sermayesi üzerinde uygulayacağı demokratik denetimden ayrı ele alınamaz. "Yardım Fonu Sosyalizmi" ya da işçilerin kendi paralarını koyarak oluşturdukları "emek yatırım fonu" benzeri kavramlar bu strateji için yeterli değildir.¹⁶ Bu fonlar, emeğe ekonominin ya da çalışma sürecinin kontrolü imkanını sağlamak bir yana, şu halleri ile gerçek anlamda bir projeyi yürütme kapasitesine bile sahip değiller. Fonların çoğu, yatırımlarında kârlılık ölçütüne uygun hareket ediyorlar ve hatta sendikalaşmayı içeren mesleklerin yaratılmasını öngörüyorlar. Üstelik, yatırım risklerini işçilerin birikimlerine aktaran bu fonlar, işçileri birikim pazarı ve vergi kontrolörlerinin dünyasına kapatmaktadır (Vergi kontrolörlerinin işi yatırımcıların, devlet tarafından desteklenmesini sağlamak değil, düzen altına alınmasını ve vergilendirilmesini sağlamaktır.). Bütün bunların içinde en önemli şey, yatırımların kontrolüne dair bu dar çerçeveli yaklaşımın, bankadaki paraları, kapitalist-

lerin, istedikleri gibi kullanabilecekleri, meşru kaynakları olarak gören geleneksel kavramlaştırmayı güçlendirmesidir.

Yardım fonu sosyalizminin bile radikal bulunduğu bir dünyada yatırımların demokratik denetimi düşüncesi nasıl gündeme taşınacaktır? Hemen işin başında bu yaklaşımı devlet politikası gündemine almayı düşünmemeliyiz. Şunu hatırlamalıyız ki, *yeni bir stratejinin ilk adımı*, emek hareketini, kasılıp kaldığı savunma konumundan çıkarmak, tekrar azimle fikir üretmesini sağlamak ve böyle bir zihniyet içinde bir kere harekete geçtiğinde devletten radikal isteklerde bulunmaya yönlendirmek olacaktır. Toplumsal hareket aktivistleri ve sendikacılarla konuşmalarım sırasında, aşağıdaki argümanların etkili olduğunu keşfettim.¹⁷ Bugün Kanada’da, 18 yaşın altındaki herkese kendi bölgelerindeki okul sistemi içinde bir yer bulma yükümlülüğünü yasal olarak taşıyan ve doğrudan seçimle belirlenen okul yönetim kurullarına sahibiz. Bu kurullar üstlendikleri görevleri yerine getirmek için hükümetten fon ve vergi indirimi gibi destekler almaktalar. Peki o halde neden herkese kendi bölgesinde iyi kazandıran bir iş bulmakla yasa tarafından sorumlu tutulan, yerel düzeyde doğrudan seçilen “ekonomik planlama” ya da “meslek geliştirme” kurullarına da sahip olmayalım ki? Bu kurulların kişisel olarak herkese iş bulmaları gerekli değil, ancak yeni işlerin yaratılması ve zaten çalışanların işten çıkarılmaması için kimi yeni projeler geliştirip bunlara kaynak bulabilirler. Bu kurullara da, okul yönetim kurullarına yapıldığı gibi işlerini başarabilmeleri için kimi fonlar ve yardımlar sağlanmalıdır. Eğer bu iş doğru dürüst yapılacaksa, bunun oldukça masraflı olacağına kuşku yoktur. Öyleyse fonlar nereden bulunacak? Fon sağlamanın gerçekte tek etkili yolu, bankaların ve diğer finansal kuruluşların ellerinde dolaşan artı-değerin (aslında bizim paramız) önemli bir kısmının kesilerek yerel kurullara dağıtılmasıdır. Bölgesel eşitliği sağlamak amacıyla bu paranın toplanması ve yerel kurullara dağıtılması işi merkezi olarak hükümet tarafından yapılmalıdır.

Bu tartışmayı ortaya koyduğumda, ilk başta iş güvensizliğine karşı demokratik reform talebini dile getirdiğim için genellikle güçlü bir onaylama ile karşılaşırım; ta ki bu reformların gerçekleşmesi için finansal sistemin kontrol altına alınması gerektiğini söyleyene dek. Şunu açıkça ortaya koymak gerekir ki, buradaki sorun, sadece bir şehirde sosyalizm kurma meselesi değildir. Gerekli olan, genel olarak uygulanması gereken (siya-

17 Bu tartışmayı ilk olarak (Panitch, 1986)’da ortaya koymuştum.

18| property developers (ç.n.).

19| Bkz. (Graham, 1998, 1999). İş saatlerinin azaltılması konusunda Alman sendikalarının tavrı için bkz. (Silva, 1999: 99-100).

sal olduğu kadar ekonomik) bir yapısal reformdur. Ancak, şu gerçeği inkar etmekte de hiçbir mantık yoktur; emeğin ve diğer toplumsal hareketlerin eyleme geçme kapasitesi arttırılmadığı sürece, bu yerel kurullara seçilecek insanlar mal-mülk sahipleri ve “mülk çoğaltıcılarından”¹⁸ başkası olmayacaktır. Üstelik, yatırımların demokratik denetimi için düzenlenen il ölçeğindeki bu şema, tüm hizmet ve sanayii sektörlerindeki işçi ve tüketicilerin bir araya getirildiği sektörel kurullarla uyumlu hale getirilmelidir. (Bu sektörel kurullar, “endüstriyel demokrasi” kavramı ile ortaya atılan ve işçileri birbirileri ile kıyasıya rekabet ortamında karşılıklı düşmanlığa düşüren şirket düzeyindeki düzenlemeler ile tamamen karşıt bir amaç taşımaktadır.) Kamu sektöründe, bu kurullara hem kamu çalışanları, hem de onların “müşterileri” dahil edilmelidir. Böylelikle şu an bürokratik yapılar içinde tasarlanan ve uygulanan sosyal ihtiyaçlara dönük hizmetlerin sunulması da demokratikleştirilmiş olacaktır.

Bu aşamada temel sorun emekçileri ve emek hareketlerini, bu tür bir yapısal reformun anlamlı bir şekilde gündeme taşınması için gerekli kapasiteyi nasıl geliştireceklerini düşünme noktasına getirebilmektir. Bu sorun bizi, yeni emek stratejisinin ikinci boyutuna taşımaktadır: Emeğin kendisini de dönüştürecek bir strateji gereksinimi ortadadır. Bu gereksinimi ortaya çıkaran sadece yatırımların demokratik denetimi benzeri radikal talepler değildir. Çalışma sürelerinin azaltılması gibi, gündeme alınmayı başarmış reformlar bile, emek hareketi içindeki sınırlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, Fransa’da kabul edilen 35 saat yasası, çok kısa sürede mühendislik sektöründeki sendikaların çoğunluğu ile yapılan bir çeşit anlaşma ile yüz yüze geldi. Bu yasa yoluyla gerçekleştirilmek istenen işsizlere yeni iş yaratma hedefi hayal kırıklığı ile sonuçlandı: Çünkü haftada 4 saatlik iş kaybı [bu anlaşma uyarınca], yıllık toplam çalışma süresi tavanının yukarı çekilmesi ve yıllık fazla mesai sınırının ikiye katlanması gibi uygulamalarla yıl içinde dengeyerek telafi edildi. Böylece, bu anlaşma yalnızca işverenlerin “esneklik” talebini karşılamakla kalmadı, aynı zamanda şirketlerin 35 saat yasasının hedeflediği üzere daha fazla işçi alma ya da daha çok fazla mesai ödeme eğilimlerini ortadan kaldırdı. Anlaşmanın bu hali, sermaye ile uzlaşmanın bir yolu olarak yasanın ikinci turuna dahil edildi.¹⁹

Bu durum, iş kutuplaşması skandalını ortaya koymaktadır. Bir tarafta haftada 50-60 saat çalışan “tam zamanlı” işçiler, di-

ğer tarafta 20 saatin altında çalışan “geçici” işçiler.- Bu sorun yerel düzeyden ICFTU’ya üye ulusal konfederasyonlar düzeyine kadar sendikaların kendilerinde bir dönüşüm gerçekleşmeden aşılamaz. Gerçekleştirilecek dönüşüm kısmen bugün Amerikan emek hareketi içinde tartışılan, sendikal faaliyetin “hizmet sunma” yerine “örgütlenme” amacına doğru yönelmesini içermelidir (Her ne kadar “hizmet sunma” kapasitesi örgütlenme itkisinden hiçbir şekilde ayrılamaz ise de.). Ayrıca dönüşüm kısmen de Kim Moody’nin *Yalın Dünyanın İşçileri* adlı önemli kitabında tartıştığı, “toplumsal hareket sendikacılığı”nın yaygınlaştırılmasını kapsamalıdır (Moody, 1997). Her iki açıdan da amaç sendikaların üyelerinin yalnızca etnik ya da ırk ve cinsiyete dair kimliklerini değil, aynı zamanda onların birer işçi olmanın ötesinde tüm yaşam deneyimlerini içine alacak şekilde dönüştürmeleridir. Bu dönüşüm toplu pazarlık önceliklerine de yansıtılmak ihtiyacındadır. Ayrıca, sendikaların çalışanların iş dışında aktif oldukları tüm mekan ve alanlarla ilgili olanakları üzerine sıkı kafa yorma zorunluluğu vardır. Bunlara ek olarak eğer işçi sınıfının bu tür yaşam alanları uygun şekilde yeniden yapılandırılacaksa; sendikaların, demokrasi ve kapasite geliştirme becerilerini ne derece arttırabilecekleri araştırılmalıdır.²⁰ Bu noktada asıl görev sendikalara düşmektedir. Ancak, daha geniş sosyo-politik bağlamda tasavvur edilen hareketlere de hala şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır; ki bu hareketler, eğer yeterince adanmış ve azimli iseler hala büyük bir potansiyel taşıyor olabilirler.

O halde, emek için bir stratejiden söz etmek hemen işin başında ekonomi ve devletin demokratikleştirilebilmesi için gerekli detaylı bir politika seti ortaya koymak değildir. Stratejiden söz etmek aslında işçilerin ve onların sendikalarının, “iktidar yapısını” değiştirebilmek, hangi yeni becerilere ihtiyacı olduğunu ortaya çıkarmakla görevli *emek hareketinin, kendisinin demokratikleştirilmesi, yeniden kurulması ve yeniden örgütlenmesinden söz etmektir*. Greenfield, *Socialist Register* 2001’deki yazısında Doğu Asya’daki militan protestolar ve grevler şeklinde gelişen kitlesel işçi eylemlerindeki ironiyi ortaya koymaktadır. İşçiler, bu eylemlerde genel anlamda sosyo-politik demokratikleşme ve demokratik reform taleplerini dile getirirken kendi örgütleri ve kolektif eylemlerinde demokratik süreçlerin işleyişine önem vermemekteydiler. Aynı şey gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sendikalar için de geçerlidir. Örneğin,

20 Daha ayrıntılı açıklama için bkz. (Panitch-Gindin, 2000).

Amerikan sendikaları örgütlenmenin ve tabandan katılımın önemini kavramış olsalar da, bunun sendika içi demokrasi ile bağlantısını kurmamışlardır. Mike Parker ve Martha Gruelle'nin *Emek Notları* adlı el kitabında dedikleri gibi *Demokrasi güçtür*.

Örgütlenme modeli, hizmet modelinden büyükçe bir adım kadar öndedir, ancak bazı sınırları vardır. Pratikte, bazı sendika liderleri üye katılımını cesaretlendirirken yönetimin taban tarafından kontrolü ilkesini dışlamaktadırlar. Bu liderler üye katılımını bir musluğu açıp kapatır gibi kontrol etmek istemektedirler. Bu yolla, liderler çabuk alevlenen kısa süreli hareketleri sıkı disiplin altında tutabileceklerdir. Taban akli evvel görevli ve uzmanlardan hareket emri beklerken, onlar geleneksel kuralları ya da önceden yapılmış anlaşmaları bozacak adımları atmaya hiç niyetli olmayacaklardır (Parker - Gruelle, 1999: 26).

Elbette burada karşımıza derin bir sendika kültürü çıkmaktadır. Bir yanda tabanın işverenle (ya da bir başbakanla, parti lideri ile, talk-show spikeri ile) direşken bir biçimde konuşan lidere duyduğu hürmet ve hayranlık ile diğer yanda radikal olsa bile lider pederşahiliği arasında bir diyalektik bulunmaktadır. Parker ve Gruelle'nin altını çizdiği gibi, “pederşahi lider, üyelerin gerçek çıkarını kalbinde taşıdığına inanmakta ama öte yandan tabandaki bu kitlenin kontrol altında tutulması gerektiğini de savunmaktadır” (1999:2). Burada sorun, demokratik karar alma ve hesap verebilirlik ilkeleri bağlamında hangi yapısal mekanizmaların teknik olarak daha uygun olduğu konusu değildir. Önemli olan bu mekanizmaların tabanın hürmet duygusunu yenmesi, liderin uzmanlık bilgilerini kendi kişisel sermayesi olarak biriktirmek yerine başkalarına aktarması ve lider değişikliğinin daha sık gerçekleştirilmesi konularını içeren demokratik kapasitenin gelişmesi açısından katkısını ölçebilmektir. Tüm bunlar bir yana, ihtilaf yaratmaya en yatkın konular üzerinde tartışmayı bastırmak yerine cesaretlendirmek gerekir. Tartışmayı bastırma problemi, -ister hoşgörüsüzlük, ister sabırsızlık, isterse zor sorulardan kaçma isteği yüzünden olsun- temel olarak yukarıda bahsettiğimiz lider eğilimleri ile taban davranışları arasındaki diyalektikten kaynaklanmaktadır. Yeni Sweeney yönetimi tarafından AFL/CIO'ya atanan en yaratıcı ve radikal personel Bill Fletcher'a göre;

Diyaloğa vurgu yapmak gereklidir. Amaç işçilere *yönelik* konuşmak değil, onlarla tartışmayı özendirme. Tartışmanın amacı işçilerin bilincini geliştirmek olacaktır. Ancak burada yine bazı önemli problemlerle karşılaşmaktayız. Emek hareketi içinde bir grup, işçilerin

ekonomik çıkarlarının farkına varmalarının zorunlu olduğunu ve bu nedenle ırk, cinsiyet vb. gibi bölücü konular tarafından ilgilerinin başka yöne çekilerek engellenmemeleri gerektiğini savunmaktadır. Başka bir grup ise, ekonomik çıkarların önemini kabul etmekle birlikte, işçi sınıfının her şeyi sadece ekonominin dar çerçevesinden görmediğini iddia etmektedir. ABD’de sınıfın kendisi etnik, ırksal ve cinsiyete dair özelliklerle şekillenmiştir. Dolayısıyla, işçiler bölücü ve engelleyici meselelere karşı aşılanamazlar. Sınıf bilinci, işçiler bu konularla ilgilenmeden ve bunlara karşı kendi konumlarını belirlemeden geliştiremez. Tarih, bu meselenin sınıf mücadelesi için önemini reddederek yaşamaya kalkmanın budalalığını ortaya koyuyor ve artık bunu önemsemenin zamanının geldiğini gösteriyor (Fletcher, 1999: 119).

Başka bir deyişle, sınıf bilinci ile demokrasi arasındaki ilişki, işçi sınıfını daha kapsayıcı bir sosyal aktör haline dönüştürmek açısından özel bir önem arz etmektedir. Benzer şekilde, sendika örgütünü örgütsüzlere doğru genişletmenin en etkili yolu; demokratik kapasiteyi geliştirme hedefini eski üyeler arasında olduğu kadar yeni üyeler arasında da ana hedef olarak yerleştirmektir. Bu açıdan, üyeliğin gelişmesi, liderliğin gelişmesi kadar fark yaratır. Örgütlenme deneyimlerinin zenginliğine dikkat çeken Katherine Sciacchitano şöyle demektedir:

O halde cephe örgütleyicileri için sendika kampanyaları ile hareket inşası arasındaki temel bağ tek başına militanlık değildir. Bir örgütleyicinin dediği gibi, işçileri bir eylemden diğerine sürükleyebilirsiniz –ama eğer stratejinin oluşturulmasına ve tartışılmasına katılmazlarsa hiçbir şey öğrenemeyeceklerdir. Bir hareket inşa etmek, örgütlenme ve öğrenmenin tabanda nasıl gerçekleştiğini anlamayı gerektirir. Bu ise, emek entelektüelleri, eğitimciler, cephe örgütleyicileri ve benzerlerinin başarıları olduğu kadar başarısızlıkları da yansıtan bir süreç başlatmaları anlamına gelmektedir... Her şeyden çok, bu, örgütlenme açısından –sadece örgütleyicilerin değil- işçilerin önemine dikkat çekmek demektir... Aynı zamanda bize, sendika personeli yetiştirmemizi ve geliştirmemizi önermektedir.... Liderleri ve komite üyelerini sadece iş arkadaşlarını harekete geçirmek üzere değil, tüm grubu bütün olarak geliştirmek üzere eğitmek gereklidir. Demokratik karar alma, katılım ve üyelerin aktif örgütlenmesi ilkelerinin hayata geçirilmesi açısından, liderlerin ve sendika personelinin eğitimciler olarak yetiştirilmesi atlanmaması gereken önemli bir noktadır (Scacchitano, 2000: 75-81).

Elbette ki, Gorz tarafından geliştirilen ve buradan günümüz koşulları için formüle edilen radikal emek stratejisi hiç şüphesiz sosyalist bir stratejidir. Bu strateji, “anti-kapitalist”

21| Bkz. (Gindin, 1998) ve aynı yıl *Canadian Dimension*'in farklı sayılarında yer alan ilgili tartışmalar.

etiketinin, üzerlerine kurumsallaşmış medya tarafından yapılandırılmakla kalmayıp, Seattle ve Washington'daki göstericilerin kendileri tarafından da açıkça benimsendiği günümüz ortamına uygun bir stratejidir. Bu ortamda, sadece sınıf kavramını değil, sosyalist politik örgütlenme sorununu da yeniden ele alma ihtiyacı giderek artan bir şekilde hissedilmektedir. Bu ihtiyaç, hem emek hareketi ve diğer toplumsal hareketler için de yıllardır birleşik kampanyalarda çalışan eski politik aktivistler arasında, hem de üçüncü dünyadaki kötü çalışma koşullarına karşı (sweat-shop kampanyaları) kampanyalar ile uluslararası şirketleri damgalama eylemlerinde ortaya çıkan ve küreselleşme karşıtı protestolarda filiz veren genç aktivistler jenerasyonu arasında duyulmaktadır (Klein, 2000). Parti politikasına uzak durma tavrı sürmektedir. Ancak, birleşik eylem ve kampanyaların ötesinde bir şey yapmak gerektiğine dair feryatlar artık sıklıkla duyulmaktadır. Anti-kapitalist stratejinin ciddi anlamda neye tekabül ettiğini tartışmak ve belirlemek üzere bir çeşit organizasyona ihtiyaç vardır. *Emek için geliştirilecek yeni stratejinin üçüncü ögesini* de bu nokta oluşturmaktadır.

Kanada'da bu ihtiyaç, deneme kabilinden kimi hareketler tarafından izlenen tartışmalara yol açtı. Tartışma aktivistlerin pek çoğunda heyecan yaratan "yapılandırılmış hareket" kavramı etrafında dönmekteydi.²¹ İhtiyacı duyulan yapı, bir parti olamazdı, ancak, son yıllarda hepimize aşına hale gelen, belli bir konuda bir araya gelen aktivistlerin bir çeşit koalisyonundan da fazla bir şey olmalıydı. Sol üzerindeki belirsizliğin ortaya çıktığı şu tarihsel uğrağa duyarlı olması gereken bu yapının, öncelikli vurgusu dönüşüm olmalıydı: geniş anlamda alternatif politikalar üretme ihtiyacı ile günlük eylemliliği birleştirmek sorunu üzerinde kolektif olarak çalışmak için gerekli mekan ve yönetim yaratacak, ve radikal değişime yönelik hali hazırdaki kararlılığı örgütlemek yoluyla, bu enerjinin dağılıp gitmesini önleyip örgütsel birikim eğilimini artıracak bir dönüşüm. "Yapılandırılmış hareket" insanları, küreselleşme ve kurumlarına karşı kampanyalara ağırlık veren örgüt ve geniş tabanlı koalisyonlardan koparmayacaktı. Ne de sosyal demokrasinin parlamenter projesinin altını kazmaya çalışacaktı. Onun çok daha uzun dönemli farklı bir projesi olacaktı. Neoliberal küreselleşmeye karşı gerçek bir alternatif vizyon ve program geliştirmeye yönelecekti. –Ve hatta burada tartıştığımız demokratikleşme, kapasite geliştirme ve liderlik nitelikleri bağlamında ger-

çek bir alternatif pratiğe yönelecekti. Günümüzün sosyal demokrat partileri bunu başarmak konusunda yeteneksiz görünüyorlar.- Fakat eski partiler mi bir şekilde dönüştürülecek, yoksa yeni partilere mi ihtiyaç duyulacak sorusunun cevabı, geleceğe yani yapılandırılmış hareketin sağlayacağı ilerlemenin ölçüleri anlaşıldıktan sonraya bırakılmalıdır. Bu ölçülerden biri, burada özetlenen emek stratejisinin sendikalar kadar diğer toplumsal hareketler tarafından da kabul edilip geliştirilmesi olacaktır. En az bunun kadar önemli başka bir ölçü ise, bu tür bir yapılandırılmış harekete neticede kaç sendikacının katılacağıdır. Yerel ve ulusal emek liderlerinin, endüstriyel arenada onlara güvenen kişileri sosyalist politik örgüte katma yolunda risk almaya hazır oldukları bir dönem olmuştur: Ancak böyle bir şeyin herhangi bir ölçekte yeniden gerçekleşebilmesi için önce, Kanada emek hareketi kültürü, hem liderler hem de üyeler açısından önemli bir değişime uğramalıdır. Yine de denemekten başka çare yok.

Elbette, her ülkenin politik kültürü ve örgütlülüğü birbirinden farklıdır. Kanada’da yapılandırılmış bir hareket inşa etmeye çalışan bizlerin, Brezilya gibi ülkelerden öğreneceği çok şey vardır: Brezilya’da emek liderleri bundan daha yirmi yıl öncesinde, sendika üyelerinin bir çoğunu yeni bir parti oluşturma konusunda harekete geçirebiliyorlardı. Tabii ki, güney ve kuzeyde, değişime yönelik stratejilerin zamanlaması farklı olacaktır. Örneğin, El Salvador’da iç savaşın sona ermesinden sonra, ülke liderlerinden Fecundo Guardado, FMLN hakkındaki endişesini açıklamıştır. FMLN’nin o dönemin sonunda yapılacak seçimler göz önüne alındığında bir parti olarak kendini hazırlaması gereken uzun dönemli hedefleri açısından çok kısa bir süresi vardı. (Bu seçimlerde Guardado, FMLN’nin başkan adayı olarak gösterilmişti.) Guardado’ya göre bu kısa süre içinde hareket etmek yanlıştı. Bu seçimlere kadar verili olan süre, ancak kısa vade hedefleri için yeterli olabilirdi ve bu vadede FMLN, ancak, iç savaş sırasında kendine bağladığı aktivist tabanına seslenmeyi ve bunları parti üyelerine dönüştürmeyi başarabilirdi. Orta vade 2010 yılıydı; bu vadede ise, parti yeni üyeler kazanmayı ve politik bir taban yaratarak El Salvador siyasal arenasında en güçlü parti haline gelmeyi umabiliyordu. Guardado’ya göre 2020 yılına uzanan uzun vadede ise, FMLN, toplumda tam bir hegemonik üstünlük sağlayarak iktidar olmayı ve böylece istediği değişimi gerçekleştirmeyi he-

22 Bu iki nokta bana, 1995'de FMLN'nin bir eğitim programı oluşturmaya yardım etmek amacıyla El Salvador'da bulunduğum sırada yaptığım kişisel görüşmelerde belirtilmişti.

23 Bu gözlemler 1995 Kasım'ında NUMSA aktivistleri ile yaptığım görüşmelere dayanmaktadır.

defleyebilirdi. Fakat, o dönemde, FMLN'nin eğitim programı yöneticisi olan Angela Zamaro, bu sabırlı strateji düşüncesine tepki gösterdi. Hatta eğer parti böyle bir zamanlamayı kabul ederse ayrılmayı düşüneceğini belirtti. Birlikte çalıştığı insanların uzun iç savaş sırasında yaptıkları bunca fedakarlıktan sonra, acil reformlara ihtiyaçları vardı. Zamora, eğer Guardado'nun stratejisi uygulanırsa, bu insanların yüzüne bakamayacağını ve onlara bir yirmi yıl daha beklemeleri gerektiğini söyleyemeyeceğini düşünüyordu.²²

Bu metinde tartışılan emek stratejisi, tıpkı Gorz'un ki gibi, Kuzeyin deneyimine ve koşullarına bakarak tasarlanmıştır. Guardado'nun ortaya attığı tür bir sabırlı strateji, Kanada gibi zengin bir ülkede yeni yapılandırılmış hareket açısından çok şey ifade etmektedir. Ancak, bu stratejinin El Salvador için hiçbir şey ifade etmediği açıktır. Yine de Guardado'nun uzun vadeli stratejisinin vurguladığı (*Socialist Register*'in 2001 cildinde Güney'deki işçi sınıfları üzerine yer alan makalelerin de gösterdiği) gibi, emeğin Kuzey'de karşılaştığı uzun vadeli yaklaşımı zorunlu kılan sorunların pek çoğu El Salvador'da yaşayan emeğe yabancı değildir. Cinsiyetçilik, hoşgörüsüzlük, bölünme, antidemokratik eylem süreci, emek aristokrasileri tarafından inşa edilen hiyerarşik yapılar, bir tarafta liderlerin kendini beğenmişliğini öbür tarafta üyelerin teslimiyetçiliğini besleyen örgütsel diyalektik... Bütün bu sorunlar Kuzey'de olduğu kadar Güney'deki emek hareketinin de ortak sorunlarıdır ve bunların çözülmesi uzun zaman alacak gibi görünmektedir. Güney'den başka bir örnek vermek gerekirse: Güney Afrika'da Apartheid rejiminin sona ermesi ve yeni hükümetin demokratik yoldan işbaşına gelmesi ile birlikte işçi sınıfının militanlığında ve kendine güveninde genel bir yükseliş yaşanmıştı. Ancak bu yükseliş ortamında bile, emek hareketi içindeki bölünmeler dikkat çekici nitelikte idi. Bu durum, 1995 yılında metal işçileri sendikası NUMSA'nın, sadece Johannesburg'da greve giden belediye işçilerine değil, aynı zamanda Eastern Cape'de (komünist belediye başkanı tarafından işten atılan) 7 bin siyah hemşireye karşı sergilediği ilgisizlikte –hatta temel kaygının ortak olmayışında– açığa çıkmıştı.²³ Kamu ve özel sektör sendikaları arasındaki benzer bölünmeler, elbette ki Kuzey ülkelerinde de ün salmıştır; ancak içinde bulunduğumuz şu tarihsel uğrakta emek hareketi açısından, dayanışmanın sadece bir şarkı olmaktan öte bir pratik olarak taşıdığı önem, daha önceki herhangi

bir dönemde olduğundan çok daha acı bir şekilde ortadadır.

Bu ağırbaşlı düşünceler, yeni *emek stratejisinin dördüncü boyutu* ile ilgili olarak varmak istediğimiz çıkarsamaya uymaktadır; *yeni bir enternasyonalizm*. Peki ama, küreselleşme çağında enternasyonalizm emek için ne ifade etmektedir? Ulusal emek hareketleri içinde onların zayıflığını yansıtan derin sorunlar, birden bire küreselleşme karşısı kampanyaların ve çokuluslu şirketlerle ulus ötesi toplu pazarlığın yaygınlaşması sonucunda, sihirli bir şekilde çözümlüverecekmiş gibi davranmanın alemi yoktur. Sam Gindin, uluslararası emek hakkında şunları söylerken haklı görünmektedir:

Uluslararası emek topluluklarının her biri mücadelemize yapıcı katkılarda bulunmaktadır. Bu gruplar, hem bilgi ve analizlerin aktarılmasında hem de destek ve dayanışmanın harekete geçirilmesinde yararlı araçlardır. Ancak, burada yine onların sınırları konusunda açık olmalıyız. Uluslararası stratejik koordinasyon, ulusal hareketlerin gücüne dayanır. Örneğin eğer Amerikan emek hareketi hâlâ kendi güneyinde örgütlenemiyorsa, eğer Meksika emek hareketi General Motors benzeri büyük bir tek şirketin tüm işyerlerinde tek bir ortak sendikaya hala sahip değilse ve eğer Kanada emek hareketi, özel hizmet sektörlerinde temel örgütlenmeyi hala başaramadıysa, biz Amerika, Meksika ve Kanada emekçileri arasında nasıl bir enternasyonalizm bekleyebiliriz? (Gindin, 1999: 202).

Hatta ne Kuzey ne de Güney’de ne kadar keskin olursa olsun sınıf mücadelesi dışında herhangi bir toplumsal mücadelenin ulus devlet düzeyinde küresel politik savaş meydanına çıkabileceğine inanmak anlamsızdır. Elbette ki ileri gelen kapitalist ülkelerin sınıf güçleri dengesinde önemli bir değişim meydana gelmediği sürece, IMF, Dünya Bankası hatta ILO’ya karşı yürütülen kampanyaların hiçbir şey ifade etmeyeceği düşüncesini savunmuyoruz. Küreselleşmenin ulus devleti sona erdirdiğine dair yanılısamayı ortadan kaldırabilmek için, ulus devletlerin yerel burjuvazi ile uluslararası sermaye arasındaki karmaşık ilişkilerin yürütülmesi sorumluluğunu nasıl üstlenir hale geldiğini çözümlememiz gerekir. Eğer bu yanılısamayı yok etmek istiyorsak aynı zamanda ulus devletlerin, hem ulusal düzeyin ideolojik ve politik biçimleri ile sınıf mücadelesinin

temel karakterini yansıtan, hem de küresel düzeyde belirlenen konjonktürden giderek daha fazla etkilenen bir yöntem izlediğini de görmemiz gerekir. Hugo Radice, çok doğru bir biçimde “emek ve sermayenin ulusüstüleşme dereceleri arasındaki asimetri yüzünden işçilerin, küreselleşmenin aktif muhalifleri olmak yerine pasif nesneleri haline geldiğini” belirtmiştir (2000: 14-15). Ancak bu durumun asıl sebebi, emek ve sermayenin ulusal güçleri arasındaki asimetridir. İşçilerin durumu, asıl ulusal düzeyde bir değişim sonucunda düzelebilir. Radice, gelişmeci rekabetçilik çıkmazının aslında, gelişen milliyetçiliğin başarısızlığının bir göstergesi olduğunu iddia etmektedir. Buradaki sorunun cevabı da yine ulusal düzeydeki sınıf ilişkilerinin dönüşümünde yatmaktadır. Emek, ulusal burjuvazinin tamamlayıcı ortağı olmaktan memnun kaldığı –bundan daha fazlasını yapacak kapasiteye sahip olmadığı– sürece, Radice’nin da belirttiği gibi milliyetçilik gelişmeye devam edecektir. Fakat böylesi bir yeteneksizlik ortamında, yerel burjuvazinin önemsiz istisnalar dışında, küresel emperyalizmin belirlediği gelişme rotasına dışına çıkmaya isteksiz olduğu bu konjonktürde, işçi sınıfının burjuvaziye sunduğu ortaklık önerisinin hiçbir önemi kalmadı. İşte bu yüzden emeğin yeni bir strateji geliştirmesi bugün büyük bir önem taşımaktadır.

Enternasyonalizm eğer ulusal düzeyde yapılması gereken değişimin alternatifi ya da vekili olarak ele alınırsa, bunun sonuçları felaket iyi ihtimalle olumsuz olur. İşçi sınıfının küresel birliği için edilen dualarda çok dikkatli olmak gerekir: Bu duaların genellikle etkili bir uluslararası dayanışma ve karşılıklı anlayıştan bol bol laf ürettiği gerçeği, ilk defa 1914 yılında oldukça trajik bir şekilde ortaya çıkmıştı. Bu aşamada etkili bir enternasyonalizm, her yerel emek hareketinin, diğerlerinden öğrenebileceklerine açık olması yoluyla gerçekleştirilebilir. Farklı emek hareketleri, hala kaçınılmaz bir biçimde yerel temelde gerçekleşen sınıf mücadelelerinin sınırları ve olanakları hakkında birbirlerinden bilgi alabilirler. Porto Alegre belediye başkanı, Brezilya İşçi Partisinin bu şehirde uygulamaya koyduğu “katılımcı bütçe” (Bkz. Rebick, 2000: II. Bölüm) hakkında konuşmak üzere Toronto’ya geldiğinde, Coca Cola’yı buraya

yatırım yapmaya ikna etmek için düzenlenmiş parlak broşürleri görmemiz gerekmez. Asıl ihtiyacımız bu bütçenin tartışıldığı halk meclislerinde, işçilerin emlakçı ve diğer mülk çoğaltıcılar karşısında nasıl üstün geldiğine ilişkin ayrıntıları öğrenmektir. Bu bizim Kanada’da nasıl yapılacağını bilmediğimiz bir şeydir. Benzer şekilde, Kanadalı sendikacılar ve sol entelektüeller de, Ontario’da sendika ve diğer toplumsal örgütlerin kolasyonu tarafından örgütlenen başarılı günü birlik grevleri anlatmaya dış ülkelere gittiklerinde, bu ilginç hareketi bir sızlanmaya dönüştüren gerilim ve bölünmeler konusunda samimi olmalıdır (Munroe, 1997; Niemeijer, 2000; Conway, 2000a, 2000b).

İhtiyacını duyduğumuz enternasyonalizm, her ülkenin işçi sınıfı mücadelesi için gerekli stratejik ve fiziksel kaynakların sağlanmasına katkıda bulunabilen ve bunun için uygun mekanlar yaratabilen bir enternasyonalizmdir. Bu anlamda Kuzeydeki emek hareketleri yirminci yüzyılın son yirmi yılında ortaya çıkan hareketler içinde özellikle Brezilya işçi Partisi’ne ve Güney Afrika’daki COSATU’ya çok borçludurlar; çünkü bu iki örgüt yeni bir strateji geliştirme yolunda hem kılavuz oldular hem de ilham verdiler. Kuzeyde yaşayan bizler, bu politik borcu, tüm gücümüzü Üçüncü Dünyanın finansal borçlarını iptal ettirme amacını taşıyan kampanyalara destek vererek ödeyebiliriz. Borçların iptali, pratik açıdan küreselleşmenin kurumlarından koparabileceğimiz şu an için en yakın reformdur. Güney’e olan politik borcumuzu zengin kapitalist ülkelerin işçi sınıfı kültüründe uzun vadeli bir dönüşüm yaratmaya yönelik çabalarımızla da ödeyebiliriz. Böylece Gorz’un deyişiyle sendikaların, işçileri tüketim toplumunun kuyruğuna takmaktan öte bir şeyler yapmasını sağlayabiliriz. Ekolojik muhakeme bir yana, burada tehlike altında olan, küresel kapitalizme alternatif bir enternasyonalizm geliştirme ihtimalidir. Bu enternasyonalizm, kapitalizme alternatif olacaksa, kaynak dağılımını zengin ülkelere fakir ülkelere doğru düzenlemeyi hedeflemelidir.

Dünyadaki işçi sınıfları değişiyor ve dünyadaki emek hareketleri de onlarla birlikte değişecek. İçinde bulunduğumuz küreselleşme çağında en önemli sorunun “dayanışmanın yeni-

den keşfedilmesi” olduğuna kuşku yoktur. Yerel mücadeleler için uluslararası destek kazanmak bugün her zaman olduğundan daha fazla önemlidir. Ancak, ulus ötesi strateji tartışması, her yerel hareketin zayıflıkları ve sorunları üzerine tartışmaları dışlamamalıdır. Bu, şimdi özellikle gereklidir; çünkü bir ülkede emek ve onun müttefiklerinin kaydettiği ilerlemelerle uğradığı yenilgiler diğer ülkeler için ibret verici örnekler olacaktır. Küreselleşme çağında yeni emek stratejilerinin uluslararası ölçekte başarısı, ulusal baskıların koordine edilip tek bir noktaya yönltilmesi yoluyla sağlanacaktır. Eğer işçi sınıfı bugün tüm dünyada göze çarpan kitle mücadelelerinden gidecek daha iyi bir yarın yaratmaya yönelecekse, ona gereken yeni emek enternasyonalizmi ulusal mücadelelerin hakkını veremeyi bilen bir enternasyonalizmdir. ■

KAYNAKLAR

- Amin, Samir (2000), “The Political Economy of the Twentieth Century”, *Monthly Review*, June.
- Bienefeld, Fred (1994), “Capitalism and the Nation State in the Dog Days of the Twentieth Century”, *Socialist Register 1994*.
- Bienefeld, Fred (1996), “Is a Strong National Economy a Utopian Goal at the End of the Twentieth Century” in R. Boyer ve D.Drache (eds), *States Against Markets*, London: Routledge.
- Buhle, Paul (1999), *Taking Care of Business: Samuel Gompers, George Meany, Lane Kirkland and the Tragedy of American Labour*, New York: Monthly Review Press.
- Conway, Janet (2000a), “Knowledge, Power Organization: Social Justice Coalitions at a Crossroads”, *Studies in Political Economy*, 62, Summer.
- Conway, Janet (2000b), “Forum Assessing Seattle”, *Studies in Political Economy*, 62, Summer, 5-43.
- Fletcher, Bill Jr. (1998), “Labour Education in the Maelstorm of Class Struggle” in Wood et.al. *Rising From the Ashes*, New York: Monthly Review Press.
- Gindin, Sam (1998a), “Notes on Labour as the End Of the Century”, in Ellen Wood et. Al. (eds), *Rising From The Ashes*, New York: Monthly Review Press.
- Gindin, Sam (1998b), “The Party is Over” *This Magazine*, Nov-Dec.
- Gindin, Sam (1995), *Canadian Auto Workers*, Toronto: Lorimer.
- Gorz, Andre (1989), *Critique of Economic Reason*, London: Verso, 1989.
- Gorz, Andre (1982), *Farewell to the Working Class*, Boston: Southend Press, 1982.
- Gorz, Andre (1967a), *Strategy for Labour: A Radical Proposal*, Boston: Beacon, 1967 [*Strategie Ouvriere et Neocapitalisme*, Editions du Seuil, 1964].
- Gorz, Andre (1967b), “Reform and Revolution”, *Socialist Register 1967*.

- Graham, Robert (1998), "Unions split over 35 hour week", *Financial Times*, October, 14.
- Graham, Robert (1999), "Turning Back the Clock", *Financial Times*, July, 29.
- Greenfield, Gerard (1998), "The ICFTU and the Politics of Compromise" in Ellen Wood et. Al. (eds), *Rising from the Ashes? Labour in the Age of Global Capitalism*, New York: Monthly Press Review.
- Greenfield, Gerard (1999), "Union Responses to Negotiations on the WTO Agreement on Agriculture: A Strategy of Exclusion" (Discussion paper), May 7.
- Jacot, Henry (2000), "The New Collectivism", *New Left Review (II)*, 1, Jan/Feb.
- Klein, Naomi (2000a), *Nation*, July 10.
- Klein, Naomi (2000b), *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*, Toronto: Knopf.
- Levinson, Charles (1972), *International Trade Unionism*, London: Allen & Unwin.
- Martin, Andrew - Ross, George (1999), "The Europeanization of Labour Representation" in Andrew Martin ve George Ross, /eds), *The Brave New World of European Labour*, New York: Berghahn Books.
- Moody, Kim (1997), *Workers in A Lean world: Unions in the International Economy*, New York: Verso.
- Munroe, Marcella (1997), "Ontario's Days of Action and Strategic Choices for the left in Canada" *Studies in Political Economy*, 53, Summer.
- Naim, Moses (2000), "Lori's War", *Foreign Policy*, Spring.
- Nichols, John (2000), "Now What? Seattle is Just a Start", *The Progressive*, January.
- Niemeijer, Marsha (2000), "The Ontario Days of Action- The Beginning of a Redefinition of the Labour Movements Political Strategy?" (Presentation Paper), Cologne, March 16-19.
- Panitch, Leo (1986), "A Socialist Alternative to Unemployment", *Canadian Dimension*, 20:1, March.
- Panitch, Leo (1999), "'Değişen Bir Dünyada Devlet': Küresel Kapitalizmi Sosyal Demokratikleştirmek mi?", Çeviren: K.H. Ökten, *İktisat dergisi*, 392-393, 37-43.
- Panitch, Leo (2002), "Sosyalizmin Yenilenmesi", Çeviren: N. Özcan, *Mürekkep*, 18, 42-52.
- Panitch, Leo - Gindin, Sam (2000), "Transcending Pessimism: Rekindling Socialist Imagination" *Socialist Register 2000*.
- Panitch, Leo - Leys, Colin (1998), "The Legacy of the Manifesto", *Socialist Register 1998*.
- Parker, Mike - Gruelle, Martha (1999), "Democracy in Power: Rebuilding Unions from The Bottom up", *Labour Notes*, Detroit.
- Pomfret, John (2000), "China Reports Big Surge in Labour Unrest During 1999", *The San Francisco Chronicle*, April 24.
- Radice, Hugo (2000), "Responses to Globalization: A Critique of Progressive Nationalism" *New Political Economy*, 5:1, March.
- Rebick, Judy (2000), *Imagine Democracy*, Toronto: Stoddart.

Silva, Stephen J. (1999), "Every Which Way But Loose: German Industrial Relations Since 1980", in Martin ve Ross, *Brave New World*.

Rodgers, Joel ve Streeck, Wolfgang (1994), "Productive Solidarities: Economic Strategy and Left Politics" in David Miliband (Ed), *Reinventing the Left*, Cambridge: Polity.

Ross, Andrew (1998), *Real Love: In Pursuit of Cultural Justice*, New York: NY University Press.

Sciacchitano, Katherine (2000), "Unions, Organizing and Democracy: Living in One's Time, Building for The Future" *Dissent*, Spring.

Stanford, Jim (1999a), "Labour Investment Funds", Toronto: CAW.

Stanford, Jim (1999b), *Paper Boom*, Toronto: Lorimer.

Waterman, Peter (1999), "International Labour's Y2K Problem", *A Contribution to the ILO/ICFTU Conference on Organized Labour in the 21st Century*, 15/11/1999, <http://www.antenna.nl/~waterman/>.

Zuege, Alan (2000), "The Chimera of the Third Way", *Socialist Register* 2000.